

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

Nápisy na hrobech (Mikulov)

Inscription on the Graves (Mikulov town)

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.

Autorka diplomové práce: Bc. Růžena Fantová

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: N ČJ-HV

Typ studia: prezenční

2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze diplomové práce je identická s její tištěnou podobou.

V Praze dne 14. 4. 2016

Ráda bych na tomto místě poděkovala PhDr. Ladislavu Janovcovi, Ph.D., za odborné vedení práce, ochotnou komunikaci a cenné rady.

Děkuji také Matthiasi Haagovi za pomoc s německými překlady, rodině za trpělivost a Adamovi za podporu a optimismus.

ABSTRAKT

Práce se zabývá popisem veškerých nápisů, které lze vidět na náhrobních kamenech současného mikulovského hřbitova. Analyzuje příjmení a rodná jména, která jsou na náhrobcích vytesána, a především se zaměřuje na ostatní nápisy vzpomínkového charakteru, jejich tematiku, četnost a jazykové chyby, které tyto nápisy nesou. Dále identifikuje nejužívanější citace z Bible, úryvky básní či výroky známých osobností a období, v nichž byly nejvíce užívány. Dále se věnuje symbolice a nonverbální stránce náhrobků.

KLÍČOVÁ SLOVA

Náhrobek, hřbitov, Mikulov, nápis, symbol

ABSTRACT

The thesis describes all the inscriptions that one can see engraved into the gravestones on current cemeteries in Mikulov. We analyze the first and last names engraved into the gravestones but we focus primarily on epitaphs. In particular, we examine common epitaph themes, the number of their occurrences as well as linguistic errors that the inscriptions contain. In addition, we identify the most commonly quoted passages from the Bible, excerpts of poems, quotes of famous people and the time periods when they were most popular. Last but not least, we explore the symbolism and other nonverbal aspects of the gravestones.

KEY WORDS

gravestone, cemetery, Mikulov, inscription, symbol

OBSAH

Úvod	8
1. Historie města s důrazem na etnologii a etnolingvistiku	9
1.1. Mikulovské hřbitovy	12
1.1.1. Francouzský hřbitov a pruský hřbitov	13
1.1.2. Židovský hřbitov	14
1.1.3. Křesťanský a současný hřbitov	15
2. Hřbitovy a pohřební zvyklosti	17
3. Analýza náhrobků a náhrobních nápisů	19
3.1. Německy psané náhrobky	19
3.2. Příjmení na mikulovských náhrobcích	24
3.2.1. Jména podle stavu, povolání, rodinných vztahů apod.	26
3.2.2. Příjmení z osobních jmen vlastních	27
3.2.3. Zvířata, části lidského těla	28
3.2.4. Rostlinstvo	29
3.2.5. Věci – přírodní jevy, pokrmy, materiály apod.	29
3.2.6. Příjmení podle míst – místní jména, místa v přírodě, terénní útvary apod.	30
3.2.7. Vlastnosti	31
3.2.8. Jména činitelská a dějová	31
3.2.9. Ostatní jména – abstrakta, pojmy množství, časové pojmy apod.	32
3.2.10. Různá jiná příjmení – citoslovce, příjmení v latinských překladech apod., příjmení, která nelze zařadit.	32
3.2.11. Četnost příjmení	33
3.2.12. Zvláštnosti a jazykové chyby u příjmení na mikulovských náhrobcích	33
3.3. Rodná jména na mikulovských náhrobcích	38
3.4. Nápis na mikulovských náhrobcích	43
3.4.1. Nápis v horní části náhrobku	44
3.4.2. Nejčtenější nápis v dolní části náhrobku	45
3.4.3. Básně a citáty známých osobností	47
3.4.4. Nápis na dětských hrobech a hrobech mladých lidí	50
3.4.5. Nápis zdůrazňující pracovitost a práci zemřelého	53
3.4.6. Citáty z Bible a nápis obracející se k Bohu	54

3.4.7. Tematika nápisů	56
3.4.7.1. Téma odchodu	57
3.4.7.2. Lítost nad krutým osudem	59
3.4.7.3. Proces přijetí smrti blízkého člověka	60
3.4.7.4. Smíření se smrtí, víra ve shledání	61
3.4.7.5. Poděkování	64
3.5. Hroby duchovních	65
3.6. Symbolika na mikulovských náhrobcích	67
3.7. Analýza nonverbálních prostředků	72
Závěr	75
Literatura	77
Přílohy	80

Úvod

Mikulov, ležící na jižní Moravě na samé hranici s Rakouskem, byl v historii významnou obchodní křižovatkou a střediskem kultury a vzdělanosti. Město se rovněž stalo významným centrem židovského obyvatelstva a nemalou stopu zde zanechala také procházející vojska, s nimiž do města přicházely různé nemoci. Dnes ve městě zůstaly jako památka na tyto časy hřbitovy.

Práce se zabývá tématem textů vytesaných na náhrobních kamenech v Mikulově. Klade si za cíl zdokumentovat nápisy tak, jak je pozůstalí nechávají na náhrobky zapsat, i s jejich chybami a nedostatky.

Celou problematiku zasazujeme do historického rámce pohraničního města, ve kterém se po dlouhou dobu mluvilo převážně německy. Popisujeme hřbitovy, které ve městě a jeho bezprostředním okolí vznikaly a zanikaly a krátce shrnujeme vývoj pohřebních zvyklostí. Při analýze se zaměřujeme především na městský hřbitov, který je v současné době užíván.

Zabýváme se rozdíly mezi nápisy na českých a německých hrobech a způsoby, jakými pozůstalí sdělují informace o zesnulých. Popisujeme příjmení na německých hrobech a jejich grafický zápis, příjmení z hrobů tesaných v českém jazyce dělíme do skupin podle jejich vzniku a sledujeme jejich četnost. Srovnáváme taktéž rodná jména na českých a německých náhrobních deskách a popisujeme jejich četnost a oblíbenost v průběhu existence hřbitova. Především však zjišťujeme, jaké nápisy kromě jmen jsou v Mikulově na náhrobech vytesány. Tyto vzpomínkové nápisy rozlišujeme podle témat, rozebíráme varianty zápisů stejného textu, citáty a parafráze, četnost a oblíbenost v určitých časových obdobích. Poukazujeme rovněž na nedostatky těchto textů a jazykové chyby.

Dále se zabýváme symbolikou náhrobních kamenů a projevy lidového umění na místním hřbitově a srovnáváme symboly na hřbitově užívaném v současnosti a na sousedním hřbitově židovském, na kterém se již léta nepohřbívá. Všímáme si také neobvyklých náhrobků a jejich nonverbálních sdělení.

Práce se snaží zachytit co možná nejvěrněji všechna sdělení, která náhrobní kameny mikulovského hřbitova poskytují.

1. Historie města s důrazem na etnologii a etnolingvistiku

V této kapitole podáváme stručný historický přehled o založení a rozvoji města Mikulov. Vycházíme především z prací Miroslava Svobody, Dobromily Brichtové, Soni Nezhodové a Václava Richtera a zpracováváme ty informace, které jsou zásadní pro pochopení sociálně-etnického složení obyvatelstva a další demografické informace, které souvisí s naší prací.

Město Mikulov bylo ve 12. století založeno jako české město. Soudí se tak podle kostela zasvěceného českému patronovi, svatému Václavu, a podle ulice Česká poblíž tohoto kostela. (Svoboda et al. 2013, s. 47) Dalším důkazem, že jde o původní české město, je falzum zakládací listiny kláštera v Dolních Kounicích z roku 1173, kde se nachází první zmínka o městě uvedeném jako Myculow¹. V dalším falzu z roku 1218 se město uvádí jako Micolau a od roku 1249 se již setkáváme pouze s názvem Nikolsburg. (Brichtová et al. 2012, s. 1)

V tomtéž roce se stává držitelem města Jindřich I. z Lichtenštejna ze štyrského rodu a město je v průběhu 13. století kolonizováno německy hovořícím obyvatelstvem. (Svoboda et al. 2013, s. 52) V roce 1560 byli Lichtenštejnové nuceni město z finančních důvodů opustit, ale již počátkem 17. století se Mikulov dostává na dlouhou dobu do rukou dalšího německy hovořícího rodu, korutanského rodu Ditrichštejnů. (Svoboda et al. 2013, s. 112) Do této doby spíše evangelický Mikulov byl Adamem z Ditrichštejna rekatolizován. V roce 1622 pak byli z města vypovězeni novokřtenci a ve městě zůstávají z jiných náboženských skupin pouze židé, kteří se zde začali usazovat již od počátku 15. století. (Svoboda et al. 2013, s. 102) Od 17. století zde sídlil i moravský zemský rabín a koncem 18. století tvořilo židovské obyvatelstvo více než 40 % celkového počtu obyvatel města. (Veselská, Vrbková 2004, s. 13)

Nejvýznamnější osobností byl pro Mikulov kardinál František Ditrichštejn (* 1570 – † 1636), díky němuž se město změnilo v politické a duchovní centrum Moravy,

¹ Falzum vzniklo krátce před rokem 1267 a klášter si jím chtěl zajistit majetky získané před sto lety. Šlo o potvrzení prvotního vybavení kláštera, které bylo dříve nejspíš provedeno jen ústně, nikoliv o získání majetků nových. (Svoboda 2013, s. 46) Brichtová (2012, s. 1) s odkazem na Jarlochovu kroniku uvádí, že byl klášter založen v roce 1181 a první řádové sestry premonstrátky sem přišly v roce 1183.

získalo svou nynější renesanční podobu a stalo se centrem kvalitní piaristické výuky². (Richter 1971, s. 112–113, s. 134)

Piaristická knihovna, jež lákala mnohé významné osobnosti, jako byli Mikuláš Adaukt Voight nebo Gelasius Dobner, učinila v 18. století město střediskem vzdělanosti. Jako jedno z mála měst měl Mikulov kamenné knihkupectví a díky hebrejské knihtiskárně Franze Leopolda Neumanna byl také centrem prodeje hebrejských knih. (Svoboda et al. 2013, s. 154)

V roce 1784 město zasáhl devastující požár, kvůli němuž se knížecí dvůr definitivně přestěhoval do Vídně. (Richter 1971, s. 222–223) Další ranou pro město byla stavba železnice mezi Vídní a Brnem v roce 1839, která Mikulov míjela. Tato skutečnost vedla obyvatelstvo, především to židovské, k rozhodnutí Mikulov postupně opouštět. (Svoboda et al. 2013, s. 173) Do života zdejších obyvatel negativně zasahovaly také časté cesty armád skrz město. V roce 1805 byl Mikulov nucen se po bitvě u Slavkova postarat o Napoleonovo vítězné vojsko a též o raněné vojáky obou válečných stran. Stejná situace se opakovala v roce 1809 a v obou případech znamenala hospodářský úpadek a boj s nemocemi, jako tyfus nebo cholera. Pro vojáky byl po levé straně cesty do Drasenhofenu zřízen hřbitov, dnes nazývaný francouzský. V roce 1866 město zachvátila cholera, kterou sem přinesli prusí vojáci. I pro ně byl zřízen hřbitov, takzvaný pruský, po pravé straně Vídeňské ulice, na kterém našlo místo posledního odpočinku 200–250 vojáků. (Svoboda et al. 2013, s. 155–162 a 199–200)

V témže roce zde probíhala bilaterální mírová jednání mezi Rakouskem a Německem. Mikulovský mír změnil mocenské poměry v Evropě a zahájil nové období v mezinárodní politice, jež nakonec vyústilo v první světovou válku.

Koncem války, v říjnu 1918, se obyvatelé jižní Moravy vyslovili pro vytvoření autonomního území – Deutsch-Südmährischer Kreis, které dolnorakouský sněm v listopadu přijal za svůj kraj. Jihomoravští Němci vytvořili oddíly lidové domobrany – Volkswehr, proti nim však zasáhly československé jednotky, které na Moravě obhájily integritu nově vzniklého československého státu, a vyřešily tak otázku příslušnosti jihomoravské oblasti. Tímto novým uspořádáním byli Mikulovští velmi zklamáni. Považovali se za Rakušany a s Československou republikou se neztotožňovali. Jako

² V roce 1631 byli do města uvedeni členové řádu piaristů, kteří zde založili nejstarší piaristickou kolej v Evropě.

dovršení změn poměrů byla změněna německá jména ulic a náměstí na česká a pomník císaře Josefa II. svržen.

V roce 1919 byl v Mikulově zřízen místní odbor Národní jednoty pro jihozápadní Moravu, který měl podporovat české obyvatele v oblastech s převahou německého obyvatelstva, a postupně tak vznikla sokolská jednota, česká mateřská škola, česká hudební škola a Český sportovní klub v Mikulově. Počet českých obyvatel se zvýšil ze 189 Čechů v roce 1910 na 898 Čechů v roce 1930.

Pro posílení české menšiny bylo klíčové školství, proto vznikla česká měšťanská škola ve Valtické ulici, která se stala centrem českého společenského života ve městě. Od školního roku 1936/1937 bylo také zřízeno spolkové československé reálné gymnázium. (Svoboda et al. 2013, s. 215)

30. léta v Mikulově lze charakterizovat hospodářskou krizí a vypjatým nacionalismem. Gymnázium se stalo centrem nacistické ideologie, výsledky mnichovského jednání byly velmi kladně hodnoceny. (Brichtová et al. 2012, s. 26) Mnozí vstoupili do Sudetoněmecké strany, jako opozice vznikla Mikulovská Republikánská obrana, která patřila k nejschopnějším antifašistickým organizacím v Československu.

V době vrcholící války se značně měnila skladba obyvatelstva. Místo mužů odvedených do armády přicházeli dělníci z Ukrajiny. Většina židovského obyvatelstva město opustila a ti, kteří zůstali, byli v říjnu 1938 vystěhováni do Znojma, aby o několik dní později mohl Hitler, tehdy ještě místními vnímaný jako osvoboditel, navštívit Judenrein Mikulov. (Svoboda et al. 2013, s. 297) Na náměstí, které neslo jeho jméno, jej vítaly zástupy lidí. (Brichtová et al. 2012, s. 27)

Ze 472 Židů, napočítaných ve městě k 1. lednu 1938, se jich 327 stalo obětí holocaustu, 110 se zachránilo emigrací. Po válce se do města vrátilo 34 Židů, většina z nich ale záhy emigrovala. Poté žilo v Mikulově už pouze 6 občanů ze starých židovských rodin, netvořili však již náboženskou obec, protože pobožnost v synagoze se může konat pouze za účasti nejméně 10 mužů. (Nezhodová 2006, s. 257)

Českou menšinu tvořili převážně státní zaměstnanci, kteří do Mikulova přišli až po roce 1918, avšak po Mnichovu jej opustili. Čechů zůstal v Mikulově velmi omezený počet.

V dubnu roku 1945 město obsadila Rudá armáda a již koncem měsíce německá moc ve městě definitivně padla. O Mikulov se nescházely tvrdé boje, ale padlo zde 150 sovětských vojáků a za nevyjasněných okolností vyhořel zámek s velkou částí inventáře.

Během let 1945 a 1946 se stal Mikulov střediskem hromadného transportu Němců z širšího okolí. V roce 1947 byl poměr mezi českým a německým obyvatelstvem v Mikulově 6321 : 101, ale averze k Němcům se nesnižovala, proto je neustálý tlak přinutil odejít. V roce 1947 dochází dle Brichtové (2012, s. 27) opět k přejmenování německých ulic na české, mnohé názvy byly pouze přeloženy.

Svoboda (2013, s. 239) uvádí, že Mikulov byl osídlen obyvateli z dolňáckého Slovácka a Valašska, kteří sem přinesli lidovou kulturu a rozvíjeli ji tak, že získala charakter autentického folkloru. Menší část osídlenců přišla také z Vysočiny. Retrospektivní kronika z roku 1958 zmiňuje nízkou úroveň obyvatelstva, alkoholismus a absentující smysl pro pořádek; školství si však uchovalo vysokou míru stability.

Nová mikulovská společnost nepřijímala historii města zcela bezproblémově, což dokazuje osud křesťanského hřbitova, který byl v roce 1979 přeměněn na městský park a německé náhrobky na něm beze stopy zničeny, protože nebyly kompatibilní s čechizovaným charakterem kulturního dědictví. (Svoboda et al. 2013, s. 266)

1.1. Mikulovské hřbitovy

Mikulovským občanům sloužilo několik hřbitovů. Nejstarším je hřbitov u kostela sv. Václava. V průběhu 14. století přestal kapacitně vyhovovat, a proto byl zřízen hřbitov, situovaný v místě dnešního gymnázia. U něj byla postavena kaple a špitál. Celý areál hřbitova i se špitálem a kostelem byl v polovině 17. století předán piaristům. V té době už sloužil také římskokatolický hřbitov u Brněnské ulice, jehož počátky se datují již k roku 1582. Poloha tohoto hřbitova byla pro obyvatele nevyhovující, protože k němu vedly všechny cesty přes Židovskou čtvrť. V roce 1765 byl založen hřbitov v dnešní Wolkerově ulici, který ale musel být v roce 1796 zrušen kvůli spodní vodě. Hřbitov u ulice Brněnská byl v letech 1875 a 1921 rozšířen a v 70. letech 20. století postupně přeměněn v park, na nějž dnes navazuje hřbitov současný. Ten sousedí s téměř 2 ha velkým židovským hřbitovem.

Krátce sloužil také morový hřbitov nedaleko tzv. Mariánského mlýna, hřbitov novokřtěnců na Habánské ulici a výše zmíněné hřbitovy pro vojáky – pruský a francouzský. (Brichtová et al. 2012, s. 18)

V současné době je v Mikulově možné navštívit 3, respektive 4 hřbitovy.

1.1.1. Francouzský hřbitov a pruský hřbitov

Francouzský hřbitov po levé straně cesty na Drasenhofen je tvořen pouze křížem. Pruský hřbitov vedle Vídeňské ulice založila paní Johanna Jacobine Luckebach z Magdeburgu, která pravidelně jezdila do Mikulova navštěvovat své příbuzné a pohnuta tragédií pruských vojáků se v červnu 1867 rozhodla upravit místo jejich posledního odpočinku. Na místě vzniklo několik pomníků a velký litinový kříž, věnovaný památce všech zemřelých Prusů. V květnu 1869 byl kříž slavnostně vysvěcen, čímž svou práci považovala za skončenou. Ve stejném roce převzal péči o hřbitov knihkupec Julius Nafe, díky němuž vznikla nadace na údržbu hřbitova. Z historických fotografií je však známo, že již v průběhu první poloviny 20. století začal hřbitov chátrat.

Většina snah o opravu hřbitova ztroskotala kvůli nedostatku finančních prostředků. V roce 2012 navrhl J. Synek, technický referent Komitétu 1866 pro oblast Moravy a Slezska, možnost financovat opravu hřbitova z dotace na zabezpečení péče o válečné hroby poskytované Ministerstvem obrany ČR. Žádost o dotaci byla schválena a v roce 2014 došlo k realizaci kompletní opravy. Prostor hřbitova byl zbaven náletových dřevin a náhrobky zrestaurovány a sestaveny podle dobových fotografií tak, aby vzhled hřbitova co nejvíce odpovídal původnímu stavu.

(Svoboda, Synek 2015)

Většina náhrobků je v jedné linii dlouhé téměř 14 m; nápisy na nich jsou v němčině. Vlevo vedle centrálního kříže se nachází náhrobek G. Brabandta, z něhož se dozvídáme, že byl jednoroční dobrovolník a lékař koní u gardového dělostřelectva.

Vpravo vedle kříže je náhrobek

Obr. 1. Opravený pruský hřbitov.

E. Ackermanna, zdobený plastickým reliéfem dvou vavřínových ratolestí spletených do kruhu. Nápis, rozložený do pěti řádků, je dnes už nečitelný, informace o zemřelém však přinesl náhodný nález zlomků nápisní desky, původně zasazené ve skalce pod náhrobkem; E. Ackermann byl příslušníkem gardového granátnického pluku č. 1 císaře Alexandra. Vedle něj leží náhrobek vicešikovatele E. Tiedeho. Před touto linií náhrobků se nachází velmi zachovalý, při rekonstrukci objevený, mramorový kříž F. Schrödera. Vedle něj původně ležel kříž A. Fabricia, který se nedochoval. Centrální kříž nese (ve volném

překlady) nápis: „Zde odpočívá v Pánu 209 pruských válečníků. Zemřeli věrni své přísaze, za krále a vlast. 1866.“ V přesném počtu zde pohřbených vojáků se však historické prameny rozcházejí. (Svoboda, Synek 2015)

1.1.2. Židovský hřbitov

Židovský hřbitov byl založen v polovině 15. století a patří k nejstarším souvislým židovským pohřebišťům u nás. (Klenovský 2000, s. 58) Rozkládá se na 19 180 m² na západním svahu Kozího hrádku. Jeho nepravidelný tvar a členitý terén svědčí o složitém vývoji a několika etapách rozšiřování. Jsou zde hrobová pole, v nichž jsou mrtví pohřbeni v několika vrstvách nad sebou, protože židovské zákony nedovolují zrušit starý hrob a použít jej znovu. (Nezhodová 2006, s. 337) Nejvýznamnější částí je rabínský vršek, na kterém byli pohřbíváni místní i moravští zemští rabíni. Na ploše hřbitova se nachází kolem 4 tisíc kamenných náhrobků, které umožňují sledovat vývoj židovské funerální plastiky. Klenovský (2000, s. 62) uvádí tyto typy náhrobků: *z 1. pol. 17. století jsou čtvercové či obdélné formy se dvěma pilastry po stranách textu a nad nimi oblouk s ornamentální výzdobou v reliéfu; v polovině 17. století bohaté plastické barokní výzdoby, z nichž se vyvinul typ kamene ukončeného trojúhelným štítem, který se stal závaznou normou a vzorem řešení tisíců náhrobků jižní a střední Moravy až do poloviny 19. století.*

Typickou ozdobou mikulovských náhrobků se v 18. století stala mušle. (Nezhodová 2000, s. 341) *Je zde také patrný vývoj od ornamentální výzdoby z italských a nizozemských vzorů k ploššímu pojetí a použití lidového ornamentu, jako jsou srdíčka nebo květy.*

Obr. 2. Typická barokní dekorace mikulovských náhrobků na rabínském vršku.

Od poloviny 19. století se objevují pomníky inspirované křesťanskými vzory, bývají složeny z více dílů a text na nich je německý. Starší pomníky jsou z vápence, méně také z pískovce, novější jsou ze žuly a mramoru. Hebrejské dovnitř tesané písmo bývá často zvýrazněno černou barvou. Náписy na hrobech jsou do 19. století pouze hebrejské, od poloviny 19. století hebrejsko-německé. Ve 20. století často jen německé, ale téměř vždy ukončené pěti hebrejskými písmeny, které představují zkratku tradiční náhrobní formule:

„Necht' je jeho duše svázána do svazku živých.“ (I Sam 25:29) Na několika poválečných náhrobcích se setkáme i s českými nápisy. (Nezhodová 2000, s. 343)

Důležitou součástí výzdoby náhrobku představovala symbolika. Symboly na náhrobcích vypovídají o příslušnosti k určitému rodu, jménu, vlastnostech nebo o povolání zemřelého. (Klenovský 2000, s. 64) Na mikulovském hřbitově lze nalézt například žehnající ruce kohenů, levitské nádoby, desky desatera, dva lvíčky, dvojice jelenů, korunu, smuteční vrbu, srdce, květy, hrozny a další.

V jižní části hřbitova se nachází dětský hřbitov, který lze poznat podle malých náhrobků.

Nápisy na náhrobcích významnějších osob obsahují jméno zemřelého, jméno jeho otce a u provdaných žen jméno manžela, datum úmrtí, případně i datum pohřbu, pasáž vyjadřující smutek pozůstalých, přání šťastného života na onom světě a seznam zásluh zemřelého. Náboženský letopočet je na náhrobcích uváděn „podle malého počtu“, což znamená, že se vynechává tisíciletí. Křesťanský letopočet získáme přičtením čísla 1240 k „malému počtu“. Rok 2016 je podle velkého počtu rokem 5776, podle malého počtu by byl tento rok na náhrobku označen 776. Ostatní náhrobky jsou obsahově chudší, zpravidla jsou na nich vytesány tyto čtyři údaje: jméno, chvalořečení, datum a eulogie. V epitafech jsou nejčastěji zastoupeny citace z knih Žalmů, Žalozpěvů – Pláč Jeremiášův, knih Přísloví a spisů prorockých. Každý epitaf musel být schválen představenstvem pohřebního bratrstva – Chevry kadiši. Tento spolek byl pověřen rituálními a charitativními funkcemi, správou hřbitova a vedením hřbitovní knihy. (Nezhodová 2006, s. 347–348 a 328)

Jako poslední byli pohřbeni na mikulovském židovském hřbitově Hanuš Spielmann (pohřeb se konal 21. 4. 1948) a Emil Stankiewicz (pohřeb se konal 5. 1. 1949). (Nezhodová 2006, s. 338)

1.1.3. Křesťanský a současný hřbitov

V blízkosti Brněnské ulice se vedle křesťanského hřbitova nachází park, jenž původně býval německým křesťanským hřbitovem. Ten byl v 70. letech v důsledku protiněmeckých nálad zrušen. V centrální části parku se nachází pomník piaristů, který nese mimo jiné i jméno M. A. Voighta. Obvodové zdi parku jsou částečně tvořeny bývalými hroby a památníky. Na jednom z nich je i přes odpadnutá písmena čitelný nápis *Es is vollbracht*. (= Dokonáno jest.)

Obr. 3. Pomník familie Reischl.

Podél cesty k současnému hřbitovu je zachován starobylý pomník familie Reischl a vedle něj památník věnovaný dvanácti generacím obyvatel města, kteří tam našli místo svého odpočinku. O několik metrů dále je pomník familie Rochleder ve tvaru sedícího anděla opírajícího se o kříž. Iniciály rodiny jsou zaznamenány na listině pod andělem. V uličce směrem na Brněnskou ulici je zachován pomník Martina a Rosalie Helmer a jejich strýce Franze. Vedle něj je o zeď opřen již nečitelný náhrobek.

Z dobové fotografie pocházející z roku 1920 je patrné, že na starém německém hřbitově

byla většina hrobů tvořena nízkým podstavcem s vysokým litinovým křížem s Kristem, pod nímž byla vždy cedulka s iniciálami pochovaného.

Současný hřbitov je tvořen čtyřmi velkými bloky hrobů, které jsou vymezeny širšími uličkami. Ve středu hřbitova, kde se hlavní cesty kříží, se nachází velká socha Krista na kříži datovaná rokem 1925. Zeď sousedící s parkem a zeď sousedící s židovským hřbitovem je lemována starými německými náhrobky, mnohdy již zarostlými a hůře čitelnými. Za obvodovou zdí ze severní strany pak dalších zhruba 150 náhrobků otevírá nový prostor pro další hroby. V této novější části se nachází také rozptýlová loučka.

Obr. 4. Pomník familie Rochleder.

2. Hřbitovy a pohřební zvyklosti

V 9. století u nás zaznamenáváme změny ve způsobu pohřbívání, zároveň a mohylové hroby vystřídal pohřbívání nespálených těl do země. Mizí milodary a přibývají předměty s křesťanskou symbolikou. (Jandovská 2002, s. 5) Tyto změny souvisí s příchodem křesťanství na Moravu, které převzalo pohřební ritus judaismu. Pohřebiště jsou přesunuta do sídlišť a zřizují se stálé, církví posvěcené hřbitovy v sousedství kostela. (Navrátilová 2004, s. 265–266) Mytologické pojetí je nahrazeno křesťanským.

Hřbitovy vždy vypovídaly o lidové víře a jejích symbolech. Topografie, formy náhrobků a úpravy hrobů odráží poměry ve společnosti, sociální a kulturní tradici a proměny postojů ke smrti. Ve středověku byly hřbitovy místem čilého ruchu, lidé se zde setkávali k obchodování i procházkám, nebyly obehnané zdí a sloužily také jako útulek žebráků a prostitutek. Hroby bývaly mělké a z důvodu omezeného hřbitovního prostoru užívané opakovaně. Staré kosti hromadili hrobníci v kostnicích. Špatné hygienické podmínky vedly od roku 1785 k rušení farních hřbitovů a jejich umisťování za branami měst.

Nekatolíci, nepokřtěné děti a děti, které se narodily mrtvé, delikventi a sebevrazi nejprve nesměli být na hřbitovech pohřbíváni, vydáním tolerančního patentu v roce 1781 však bylo uzákoněno, že *mají být na hřbitovech pochováni všichni obyvatelé země*. Postupně tak dochází k „zesvětštění“ *původně religijního významu hřbitovů*. (Navrátilová 2004, s. 269–273)

V druhé polovině 18. století stoupá zájem o náhrobní epigrafii, uzákonily se vlastnické a dědické vztahy k hrobům a práva a povinnosti vlastníků. V 19. století se objevuje trend zámožných občanů napodobovat honosností svých hrobů šlechtu.

Ve 20. století přibývá vlivem sekularizace občanských rozloučení, *postavily se smuteční síně bez přítomnosti církevních symbolů*. Po 1. světové válce vzrostl počet pohřbů žehem a vznikla krematoria, kolumbária a urnové háje. (Navrátilová 2004, s. 291) Jak ovšem dokazuje Navrátilová (1989) ve své studii obřadů spojených s úmrtím, na vesnicích mají církevní ceremoniály stále své místo, ačkoli zvyky provázející smrt člověka doznaly již mnoha změn.

Jandovská (2002, s. 12) uvádí, že dnešní úprava hrobů již není zatížena vazbou na společenské postavení. Náhrobek se stává pouze výrazem vkusu a financí dané rodiny, ale

samozřejmě také určitou vizitkou úcty k zemřelému i vizitkou pozůstalých. Hroby a jejich úprava podléhají módě a jsou výpovědí dané doby. Dnes se nejčastěji využívá přírodní nebo umělý obdélníkový kámen, méně sklo nebo keramika. Nápisy většinou udávají jméno, data narození a úmrtí, postavení v rodině, biblický či jiný citát a slib pozůstalých, že na své příbuzné nezapomenou. Náhrobky bývají doplněny symboly, nejčastěji jde o kříž, růži nebo stonek se střídavým či vstřícným postavením listů. Pravděpodobně jde o smuteční palmu, možná též o myrtu – stále zelený strom nebo keř, který se pro tuto vlastnost stal již v antice symbolem nesmrtelnosti. (Sígl 2006, s. 374)

Zdobení hrobů květinami se rozšířilo až v meziválečném období. Do té doby se hroby jen osazovaly brčálem (lidově barvínkem), zimostrázem (krušpánkem) nebo břečťanem, jalovcem, tisem a v novější době tújí. Chryzantémy se staly módní v období kolem 1. světové války a dodnes jsou nejpoužívanější květinou zdobící dušičkové hroby. (Navrátilová 2004, s. 280) Na židovských hřbitovech květinová výzdoba nebývá, příchozí pokládají na hrob kamínky.

3. Analýza náhrobků a náhrobních nápisů

3.1. Německy psané náhrobky

Nejstarší náhrobky, které lze na mikulovském hřbitově najít, pocházejí podle dat narození i úmrtí z 19. století. Patrně nejstarším je náhrobek Marie Formann, která zemřela v roce 1889. Zároveň je datum jejího narození – rok 1813 – nejstarším datem, které na hřbitově najdeme. Takových náhrobků však na hřbitově není mnoho; jde o hroby mikulovských Němců, z nichž se většina nachází podél zdi a několik z nich v centru hřbitova. Pravděpodobně patřily k těm nejmladším ze starého německého hřbitova, které „ustály“ ničení hřbitova starého.

Většina německých náhrobků je výrazně mohutnější, než jsou náhrobky české. Některé z nich mají tvar obelisku, jiné jsou nižšího základu, zakončené velkým kamenným křížem. Mnohé jsou tvořeny podstavcem a hlavní deskou, která bývá i třikrát větší než deska u většiny českých náhrobků. Výška německých hrobů dosahuje 2–2,5 m, české náhrobky jsou zhruba o 1 m nižší. Nejvíce se liší svými nápisy. Z asi čtyřicítky německých náhrobků je přibližně čtvrtina psána frakturou. Pět náhrobků neuvádí datum narození číslem, ale udává, v kolika letech člověk zemřel a v kterém roce. Například *Adele Pospischil gestorben am 1927 im 37. Lebensjahre*. Familie Berger uvádí na náhrobku i města, ve kterých členové rodiny zemřeli. *Dipl. Ing. Albrecht Berger gest. in Magdeburg 22. 4. 1940 im 50. Lebensjahre. Frau Paula Berger gest. am 28. 3. 1941 im 81. Lebensjahre. Rudolf Berger gef.am 23. 5. 1914 bei Durazzo im 28. Lebensjahre. Ernst Berger gef.am 31. 7. 1918 in Italien im 19. Lebensjahre*. Můžeme se pouze domnívat, že paní Paula, jež jako jediná nemá uvedeno místo úmrtí, zemřela v Mikulově. Rudolf i Ernst padli v 1. světové válce: Rudolf v bitvě u Drače, Ernst v Itálii. Za zkratkou slova *gefallen* (= padlý) není u obou jmen po tečce dodržena mezera. Nápis na náhrobku jsou psány frakturou a využívají dva znaky pro písmeno s. Zkratka slova *gestorben* (= zemřelý) – *gest.* – má písmeno s psáno starší formou – f, zatímco ve slově *Lebensjahre* je vytesáno s v podobě, která se užívá dnes.

Na náhrobku Marie Bartl se setkáváme s daty narození a úmrtí uvedenými s lomítkem *2./2. 1878, 19./1. 1928*, náhrobek manželů Pucher má měsíce uvedeny římskými čísly – *Franz Pucher 2. X. 1864, 13. III. 1920, Marie Pucher 18. VII. 1871, 7. V. 1932*, a *Theresia u. Theodor Matejka* mají uvedena životní data ve tvaru s pomlčkami *1863 – 1943 – 1863 – 1944*.

Podobně jako české náhrobky i německé bývají uvedeny frází *Hier ruhet/ hier ruhen* (= zde odpočívá/ zde odpočívají), *Im Gedenken an* (= na památku) nebo *In Gottes Frieden* (= v božím míru), v jednom případě také *Ruhestätte der Familie Floder* (= místo odpočinku rodiny Flodrový) a jsou zakončeny frázemi *Ruhe sanft!/ Ruhet sanft* (= odpočívej v pokoji/ odpočívejte v pokoji; ve variantách s vykřičníkem i bez něj), *Ruhe in Frieden* (= odpočívej v pokoji), *Auf Wiedersehen!/ Auf Wiedersehn!* (= na shledanou), *Friede ihrer Asche!* (= mír jejich popelu), *Ewiger Friede!* (= věčný mír), *Unvergesslich!/ Unvergesslich* (= nezapomenutelný), *Teuere unvergessliche Mutter* (= drahá nezapomenutelná matka) a v jednom případě větou, která vyjadřuje hluboký smutek příbuzných zemřelé ženy – *Tief betrauert von Ihren Angehörigen* (= hluboce truchleno od jejích příbuzných). Slovo *Ihren* je vytestáno jako *Ihnen*, což není gramaticky správně. Kameník se ale pokusil svou chybu opravit a zlatou barvou vyplnil vyryté písmeno n pouze do tvaru písmena r. (Viz obr. 6)

Na některých náhrobcích najdeme také krátký citát nebo báseň. V druhé básni je gramatická chyba, místo *Tod* je zde vytesáno *Tot*. (Viz obr. 6)

Im Leben lieb und werk,
Im Tode unvergesslich.

V životě láska a dílo
ve smrti nezapomenutí.
(Na náhrobku Andrease Thurnera)

Unheilbar ist die Wunde
die Dein früher Tod uns schlug
unvergesslich jene Stunde,
wo man Dich zu Grabe trug.

Rána je neléčitelná
ta, kterou nám tvá brzká smrt zasadila,
nezapomenutelné jsou hodiny,
kdy jsme tě nesli do hrobu.
(Na náhrobku Familie Wojtaschek)

Was ihr seid, das waren wir,
was wir sind, das werdet ihr.

Co jste vy, byli jsme my,
Co jsme my, budete vy.
(Na náhrobku Familie Peschek)

Der ewige Kreislauf ist
Goettlicher Beschluss.

Věčný cyklus
je boží rozhodnutí.
(Na náhrobku Familie Filipp)

Obr. 5. Chyba kameníka na hrobu F. W. Březiny a jeho ženy.

kameníka, protože *nn* jsou spojeny do jednoho písmene.

Na náhrobku Antona Bittnera je uvedena informace, že je zde pohřben také jeho syn – *dessen Sohn* – Karl. Zajímavý je také náhrobek, který měl dříve pravděpodobně jiné místo a dnes leží v zahrádce „mladšího hrobu“ příbuzných. Stojí na něm *Hier ruhen meine unveressliche Gattin u. Schwester*⁴ Marie Paral geb. 2. 8. 1897 gest. 28. 4. 1945. u. dessen Sohn gef. in

Z německých náhrobků se také často dozvídáme, jaké povolání zemřelý vykonával, případně jaké měl postavení. Některé ženy mají před jménem uvedeno *dessen Gattin* (= jeho choť), čímž je dán najevo vztah vůči muži, se kterým sdílí hrob³. Jedna z manželek je také uvedena *dessen Gattinn*. Tento tvar slova je nejspíše chybou

Obr. 6. Náhrobek Marie Paral a jejího syna, na kterém jsou vytesány 3 gramatické chyby. Vytvořil jej pravděpodobně český kameník, který neovládal dobře němčinu.

³ U českých náhrobků se s označením manželky v této podobě nesetkáváme. Žena je často v krátkém citátu v dolní části náhrobku oslovena manželko, maminko, babičko, avšak náhrobek patří buď pouze jí samotné, nebo jej sdílí s mnoha dalšími členy rodiny a nemusí být zřejmé, či manželkou tato žena byla. Pouze v jediném případě najdeme na českém náhrobku nápis: *Zde odpočívá Josef Zbořil s manželkou Karolínou*. Jde o manžele, kteří byli narozeni okolo roku 1900 a zemřeli v 60. a 70. letech 20. století.

⁴ Podle *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* Friedricha Klugeho nemělo slovo *Schwester* význam sestřenice, Marie Paral tedy mohla být opravdu sestrou muže, jenž dal zhotovit náhrobek. Případně může jít o sokolské oslovení; podle Svobody (2013, s. 215) je známo, že v Mikulově od roku 1920 fungovala sokolská jednota.

Spanien, am 27. 3. 1938. (= Zde odpočívají má nezapomenutelná manželka a sestra Marie Paral, nar. 2. 8. 1897, zemř. 28. 4. 1945 a její syn padlý ve Španělsku 27. 3. 1938.) Jméno manžela ani syna uvedeno není. Formulace *dessen Sohn* (= jeho syn) není gramaticky správná, protože se vztahuje k Marii Paral, a měla by tedy být ve femininním tvaru – *deren Sohn* (= její syn)⁵. Vzhledem k uvedené skutečnosti, že syn paní Paral padl ve Španělsku, je možné, že se jedná o hrob v dáli, v úvodní frázi je však plurál – *hier ruhen* – který vede spíše k domněnce, že je její syn pohřben v Mikulově.

O Franzi Prohaskovi se z náhrobku dozvídáme, že byl *Eisenhändler*, tedy obchodník se železářským zbožím. Josefina Prohaska – *Ober-Finanzratsgattin* – byla manželkou vrchního finančního rady. O Marii Bartl – *Bäckermeistersgattin* – její náhrobek sděluje, že byla manželkou pekařského mistra. Několikrát se na náhrobcích objevuje upozornění na učitelské povolání zesnulého. Najdeme zde ředitele měšťanské školy – *Bürgerschuldirektor i. R.* – Rudolfa Bayera, gymnaziálního profesora – *Gymnasialprofessor* – Franze Kropika, učitele 2. stupně základní školy – *Hauptschullehrer* – Franze Pfennigbauera a také školníka – *Gymnasialdiener* – Andream Thurnera. O Rudolfu Bayerovi se ze zkratky i. R. (im Ruhestand) dozvídáme, že v době, kdy zemřel, byl již v důchodu. V době úmrtí byl v penzi též vrchní úředník – *Oberoffizial i. R.* – Josef Stefan.

Náhrobní kámen Stanislause Maslowského prozrazuje, že byl okresním kapitánem a rytířem Řádu Františka Josefa – *K. K. Bezirkshauptmann, Ritter des Franz Josef Ordens*. Zkratka K. K. (kaiserlich königlich) je německou podobou české zkratky c. k., tedy císařský královský. Franz Pucher – *K. K. Finanzrat* – císařský královský finanční poradce a jeho manželka Marie Pucher – *Finanzratswitwe* – vdova po finančním poradci. Vdovou byla také výše zmíněná Marie Formann – *Försters = Wwe* – jejímž manželem byl lesník. Slovo *Witwe* je zde uvedeno zkratkou se znakem rovná se, která je ve starých německých textech běžná a užívá se jako pomlčka. Stejně tak má na svém hrobě zapsán titul Karl Langer – *Dr. Karl Langer*.

Dále zde najdeme diplomovaného městského zvěrolékaře – *Dipl. Stadt Tierarzt* – Hanse Bönlingera, vedoucího katastru v penzi – *Grundbuchführer i. R.* – Josefa

⁵ Označení, že jde o syna, se na českých náhrobcích vyskytuje také velmi vzácně. Jedná se pouze o 3 náhrobky. Na jednom z nich je uvedeno jméno a příjmení ženy, její životní data a pod nimi nápis *a syn Kristyán*. Můžeme se tedy domnívat, že zemřeli ve stejný den. Na jiném náhrobku je nápis *syn Josef Urban* uveden na další desce připevněné na soklu náhrobku, zajímavé však je, že jeho rodiče nesou jiné příjmení.

Hauptfleische, císařsko-královského člena rady místodržitelství – *k. k. Statthaltereirath* – Carla Matzenauera, obchodního zaměstnance – *Handelsangestellter* – Franze Stefana, soukromníka – *Privatier* – Mathiase Puchachera a obchodníka – *Kaufmann* – Roberta Puchachera.

Na několika náhrobcích se objevují také podpisy kameníků – *Kocourek, Frank, Pohlner Sandhübel, A. Koldinsky. Brünn., Čech – Včeliš, Znaim, Architekt Seifert Nikolsburg, Karl Grassl, Nikolsburg*, na třech náhrobcích je malá kovová destička s nápisem *Kühlreiber/ Kühtreiber Grusbach*, jeden náhrobek nese také podpis židovského kameníka Jakoba Wolfa Bindera – *Binder Nikolsburg* – který lze vidět na mnoha náhrobcích na židovském hřbitově. Podpisy kameníků jsou zpravidla vpravo dole, vytesané přímo do kamene nebo na kovové destičce, podpis kameníka Bindera je vytesán vždy přímo do kamene, většinou na pravé boční hraně náhrobku nebo vpravo dole na přední straně. Jeho vlastní náhrobek najdeme na židovském hřbitově; je na něm nedokončený epitaf, patrně kvůli tragickým politickým událostem, které následovaly brzy po Binderově smrti roku 1938. (Nezhodová, s. 343) Na českých náhrobcích není informace o kameníkovi běžná, ale ojediněle lze najít cedulku s iniciálami a telefonním číslem daného kamenictví.

Na náhrobku paní Therese Drahowzal je kromě destičky kameníka také další destička, která upozorňuje příchozího na její přátelství s Alfonsem Muchou. *Paní Therese Drahowzal, roz. Trapl, *1860 Svatavy, †1938 Mikulov, náležela k okruhu mikulovských přátel A. M. Muchy, *1860 Ivančice, †1939 Praha*. Informace o rodném příjmení je zde

Obr. 7. Kovová destička na náhrobku Therese Drahowzal.

uvedena dvakrát, na náhrobku německy – geb. Trapl, na destičce česky – roz. Trapl, ovšem stále bez přípony *-ová*. Destička také oproti náhrobku navíc uvádí místa narození a úmrtí.

Některé německé náhrobky nesou česká jména, která jsou však různě zapsána. Například *F. W. Březína* má vytesán i háček a čárku, zatímco *Theresia u. Theodor Matejka* mají jméno vytesáno bez háčku. Všechny ostatní nápisy na obou hrobech jsou však německé. Podobným příkladem je hrob *Familie Dařilek*, zde je dosaženo ještě většího kontrastu češtiny a němčiny právě společným německo-českým nápisem jména rodiny. U každého křestního jména pohřbeného člena této rodiny se opakuje i příjmení – *Heinrich Dařilek, Hugo Darilek, Franziska Darilek* – ale pouze u Heinricha byl vytesán háček.

Podobný německo-český kontrast vidíme na náhrobku *Familie Mikula*. Bez diakritiky jsou vytesána také jména *Karl Husnik, Anni Kral, Franz a Pauline Kropik*. Typicky česká jména pravopisně přizpůsobená němčině lze nalézt na několika dalších náhrobech – *Prohaska, Pospischil, Wojatzek, Drahowzal a Maslowski*. Přejít mezi němčinou a češtinou se projevuje také na náhrobku *Familie Kunder*. Kromě Josefa a Anny je zde vytesáno též jméno jejich českého příbuzného – *Zdeňka Dočekala*.

3.2. Příjmení na mikulovských náhrobech

Moldanová (2004, s. 9–25) uvádí, že se v České republice užívá více než 65 000 příjmení. Naše příjmení vznikala ve 14.–18. století jako odezva na zdokonalování veřejné správy a potřebu přesné evidence osob. Jejich dědičnost byla uzákoněna v roce 1780. Dnešní grafickou podobu mají od poloviny 19. století, kdy došlo k pravopisné reformě, jež je základem moderního českého pravopisu. Pravopis příjmení může však uchovávat i některé zvláštnosti kvůli dřívější rozkolísanosti písařských zvyklostí.

Některá příjmení vznikla z cizího základu – francouzská, italská, maďarská příjmení, některá mají latinský základ; největší skupinu tvoří příjmení původu německého. Rozvrstvení německých jmen je po České republice různé. Beneš (1962, s. 320–324) jmenuje způsoby, jak se k nám německá jména dostala a jak s nimi bylo Čechy zacházeno: jména německého původu byla přizpůsobována v různé míře české výslovnosti a do změn pronikla i dialektní výslovnost (z Benešovy publikace uvádíme např. Frolich – Frolík). Německá jména byla též komolena a nahrazována českými (Beneš uvádí, že např. Gottschalkovi začali říkat Kočárek), případně počeštěna tím, že jsou psána českým pravopisem. V 18. století se česká jména naopak překládala či nahrazovala německými. Některá jména vznikla z německých apelativ, někdy dostávali Češi, kteří přišli mezi Němce, příjmení podle místa, odkud pocházeli (dle Beneše např. Kolliner, Politzer, Prager).

Na mikulovských náhrobech lze nalézt jak jména německá, tak jména česká němčině přizpůsobená, ale i naopak jména německá přizpůsobená češtině a také jména typicky česká. Náhrobky můžeme podle ostatního textu rozdělit na německé a české.

Na německých hrobech lze vidět tato německá příjmení⁶: *Antelmann, Appel, Bartl, Bayer, Bayerl, Berger, Bittner, Bönlinger, Elsinger, Filipp, Floder, Formann, Fröhlich,*

⁶ Přehled jmen je díky čitelnosti náhrobků kompletní.

Grün, Hauptfleisch, Heckl, Heind, Hoffmann, Langer (2x), Linke, Matzenauer, Petsch, Pfennigbauer, Puchacher, Pucher, Rochleder, Scheindl, Schneider, Schrott, Siegl, Steffan, Strobel, Thurner, Unger, Waldstein-Wartenberg, Zimmert. Dále uvádíme kompletní výčet českých jmen, která lze vidět na starých hrobech s německým textem. Některá z těchto příjmení jsou vyryta česky, některá jsou přizpůsobena německé grafice: *Andiel, Bartová, Březína, Darilek, Drahowzal, Flassak, Husnik, Karlicky, Kral, Kropik, Krupitschka, Krupp, Matejka, Matzura, Mikula, Otáhal, Paral, Peschek, Pospischil, Prohaska, Wojatschek.* Změny jsou většinou provedeny vypuštěním české diakritiky, náhradou *sch* místo *š*, dvojitého *w* místo jednoduchého *v* nebo zdvojením písmen. Jména *Flassak* a *Krupitschka* nejsou na klasických náhrobcích, ale na menších bílých deskách tvaru čtverce ve zdi sousedící s parkem. Jméno *Drahowzal* patří do poměrně malé a vzácné skupiny příjmení, která vznikla z celých vět s minulým časem sloves. Tato příjmení jsou považována za charakteristicky česká a je v nich cítit zkoncentrovaná anekdota. (Moldanová, s. 21)

Česká příjmení psaná na českých náhrobcích lze dělit různými způsoby. Pro tuto práci volíme dělení podle Jana Svobody (1964), který vychází ze soustavy českých jmen Vladimíra Šmilauera. Příjmení přiřazujeme do skupin dle D. Moldanové (2004), M. Knappové (2002), J. Beneše (1962), J. Svobody (1964) a A. Kotíka (1894). Pro zařazení do skupiny volíme první z nabízených možností, protože mnoho příjmení je možné zařadit do více skupin. Často vznikala z domovních znamení nebo z apelativ a nářečních apelativ, která mají několik významů a dnes jsou již méně známá či neznámá. Jako příklad lze uvést příjmení *Švanda* – vzniklo buď z apelativa *švanda*, které má tři významy: legrace, houba nebo kaše z borůvek, anebo bylo příjmení odvozeno z osobního jména *Svána*, které vzniklo ze jména *Svatobor*. Dalším příkladem je příjmení *Soviš* – je odvozeno z apelativa *sova* = pták, přeneseně jde o člověka s kulatýma očima, mrzouta, nebo také o přezdívku kuchařů, protože ti bdí v noci jako sovy. Toto příjmení mohlo vzniknout také z domovního znamení, z moravského nářečního slova *sova* = pant na dveřích, anebo ze slovesa *s(u)ovat* = sunout. Příjmení je pak možné zařadit hned do několika skupin.

Podle Svobody dělíme příjmení z mikulovských náhrobků do následujících skupin:

1. Jména podle stavu, povolání, rodinných vztahů apod.
2. Příjmení z osobních jmen vlastních
3. Zvířata, části lidského těla

4. Rostlinstvo
5. Věci – přírodní jevy, pokrmý, materiály apod.
6. Příjmení podle míst – místní jména, místa v přírodě, terénní útvary apod.
7. Vlastnosti
8. Jména činitelská a dějová
9. Ostatní jména – abstrakta, pojmy množství, časové pojmy apod.
10. Různá jiná příjmení – citoslovce, příjmení v latinských překladech

Příjmení uvádíme z důvodu sjednocení pouze v maskulinních tvarech, a to i v případech, kdy se jméno objevuje pouze na jednom náhrobku ve tvaru femininním s přechýlením *-ová*. Tvary příjmení v podobě *Rodina Svobodova* neuvádíme z důvodu různých variant na náhrobcích – kromě těchto tvarů se setkáme také s podobou nápisu *Václavíkovi*, případně s označením rodinného vztahu – *Manželé Homolovi*, v jednom případě také s dlouhým *í* – *Manželé Kroupoví*. Sjednocujeme tím také tvary *Rodina Veselých x Rodina Veselá* a tvary *Rodina Vojtkova x Rodina Vojtekova*.

Číslo v závorkách neoznačují počet nositelů příjmení, ale počet náhrobků, na nichž se toto příjmení nachází. Přesný počet nositelů daného jména pohřbených na hřbitově není z náhrobků možné zjistit, protože mnohé náhrobky nesou dvě i tři jména rodin a jejich členové nejsou uváděni s příjmením. Často tedy není možné rozeznat, ke které z rodin dané křestní jméno patří.

Rozlišujeme stejná příjmení s různou délkou samohlásek. Je možné, že u starších náhrobků se z některých písmen z důvodu přírodních vlivů vymyla jejich část – tedy nejvíce diakritická znaménka a u ostatních nápisů také interpunkční znaménka. U některých náhrobků je však rozdíl mezi jmény zcela zřejmý, proto i sporné případy raději rozlišujeme jako dvě různá příjmení.

3.2.1. Jména podle stavu, povolání, rodinných vztahů apod.

První skupina jmen patří mezi početnější a je v ní mnoho jmen vzniklých z němčiny nebo i přímo německých. Tato jména jsou označena hvězdičkou. Příjmení Müllner je starší podobou jména, která je od 14. století vytlačována podobou Müller. (Moldanová 2004, s. 122) Nositelů příjmení Müllner není v České republice mnoho. (Malačka 2015) Příjmení Wágner je na přechodu mezi němčinou a češtinou. Zachovává dvojité *w* z němčiny, ale původní tvar nerespektuje užitím českého diakritického

znaménka. V této skupině jmen najdeme také příjmení pocházející ze slovenštiny – Horničár, Kolár, Kramár; příjmení pocházející z maďarštiny – Fábry, Kovács, Varga; a jedno příjmení z polštiny – Kupczyk.

Babica, Bača, Bačík (2), Bačůvka, Báťa, Baťka, Bednařík, Bittner, Boháč, Bürger*, Ciganik, Čížmar, Dědič, Drábek (3), Drábík, Duda (2), Dudáš (3), Dvořáček (2), Dvořák (4), Fábry, Fojtík (2), Gajdoš (2), Gráf*, Heršák, Hlinka (2), Horničár, Horný, Hrobař, Hrnčířík, Hudec (2), Hůserek, Chaloupka (2), Chalupa, Kellner*, Kolár, Kolomazník, Kovač, Kováč (2), Kovács, Kovář, Kovařík, Kožušník, Král, Kramár, Krejča, Krejčí, Krejčíř, Krejčířík, Krytinář, Kupczyk, Lovecký, Masařík, Mayer*, Minarčík, Misař, Mlýnek (2), Müller* (5), Müllner*, Pálenský (2), Pinter*, Polčák, Predikant (2), Procházka (8), Robeš, Řezník, Sečkář, Sedláček (2), Schulz* (2), Schuster* (2), Solařík (2), Soukup, Soukup (3), Střelec, Šafařík, Ševčík (3), Šída, Šmídek*, Šnajdr*, Šohájek, Švajda, Tesárek, Tihlařík (2), Trubač, Truhlář, Vajdík (2), Varga, Vejvoda, Vintrlík*, Vodrážka, Wágner*, Zámečník, Zeman (3), Zemánek (3), Zimmermann*, Zita, Žák (4).*

3.2.2. Příjmení z osobních jmen vlastních

Tato největší skupina obsahuje několik příjmení vzniklých z osobního jména Mikuláš. Jedná se o příjmení Micka, Miča, Michna, Mika, Mikéska, Mikula, Mikuláš, Mikulčík, Mikulec, Mikules, Mikulinec, Mikuš a Mišák. Větší výskyt těchto jmen nabízí výklad založený na pověsti o Mikulášovi, který pro svého knížete mnoho let věrně spravoval město, jež pak dostal darem i s možností pojmenovat ho po sobě. (Svoboda et al. 2013, s. 45) Příběh však postrádá reálné historické jádro.

I v této skupině jmen jsou jména pocházející z němčiny, maďarštiny – Ferenc, Horváth, István, Lengál, Toth; a slovenštiny – Beňadik, Ďurica, Ďuriš. (Moldanová 2004) Ze jmen německého základu je zajímavý výskyt dvou podob příjmení Volf a Wolf odvozených ze jména Wolfgang.

Původ příjmení Fabičovič, Jankovič, Martinovič a Polakovič je hůře odhalitelný. Některá česká příjmení vznikla ustrnutím genitivu plurálu se zakončením *-ovic*. Neobvyklé zakončení *-ovič* mohlo vzniknout špatným přepisováním ze starých matrik, kde se písmeno *c* někdy označovalo spřežkou *cz*, jako např. při psaní jména Lobkovic formou Lobkowicz; je ale také možné, že tato příjmení pochází z jiných slovanských zemí, v jejichž jazyce je přípona *-ovič* oprávněná. (Beneš 1962, s. 39) Za povšimnutí stojí také varianty příjmení s *i/y*, zde Křištof a Kryštof.

Abrahám, Adamec, Adlof*, Albrecht, Alfonz, Alexa, Alexaj, Antoš, Apolenář, Bachan, Balda, Bárek, Baroš, Bárta, Barták (2), Bártek (2), Bartizal, Bartoš (8), Bartošek, Bartošík, Bařina, Bedřich (2), Beňadik, Beštera, Blaha (3), Blažek, Borek, Boženík, Brož, Brychta, Burghardt* (3), Buřita, Bušta, Crha, Částek, Častulík, Čech (5), Daniel (3), Danihel, Daniš, David, Diviš, Dobiáš, Doboš, Dobšiček Drážil, Ďurica, Ďuriš (3), Esterka, Fabian, Fabián, Fabičovič, Faltýnek*, Feitl*, Ferenc, Filip (3), Florian, Foltán, Frank, Gabriš, Gebhart*, Gregor, Greguš, Hadamík, Hala, Hanzl* (2), Havlík, Hendrych, Hodač (3), Honka*, Horváth (2), Charvát (3), Ilčík, Ištváněk, Ivanuš, Jacek, Jakubčík, Janderka, Janeček (2), Janečko, Jankovič (4), Janošek, Janota, Jendrášek, Jezbera, Jindřich, Jirák, Jiruš, Josef, Jozefka, Jurček, Jurčík, Jurdič, Jurečka, Juriga, Jursa, Juřica, Juřička, Jůza, Kadl(a), Kala (2), Kališ, Kasl, Kašpárek (3), Kazík, Kotásek (2), Koranda (2), Khun*, Klement, Klemeš, Klimeš, Kofler*, Kochan, Kolbert, Křištof (2), Kryštof, Kříž, Kubaník, Kubát, Kubeš, Kubica, Kubíček (5), Kunc* (2), Kundera*, Kundra*, Kurtin* (4), Lazar, Lekeš, Lengál, Lenhart*, Ludvík, Máca, Macek, Mach, Machala (2), Machovský, Mančík, Maňák (2), Mareček, Mareš, Maršovský, Martinovič, Marušík (4), Mařic, Máša (2), Matějček, Matějka, Materka, Matyáš, Mauric, Mazůr, Mazura, Mazurka, Merta (2), Micka, Miča, Michalec, Michalisko, Michna, Mika, Mikéska, Mikula, Mikuláš (2), Mikulčík, Mikulec, Mikules, Mikulinec (2), Mikuš (3), Mišák, Murin (2), Němec (2), Oleksiák, Ondrašík (3), Ondroušek, Ondruška (2), Palouněk, Pánek, Pavel, Pavelka (2), Pavlata, Pavlica (2), Pavlíček, Pavlík, Pavlus, Pechánek (6), Petrák, Pešák, Pešek (3), Pitr (3), Pojer, Polach, Polách (2), Polakovič, Polášek, Prokeš (2), Prokop, Rakušan, Randus, Raška, Rollínek, Rusek, Rusňák, Salay, Salava, Seidler*, Staš, Svěchota, Šabatka, Šácha, Šebesta, Šebestík, Šimák (2), Šimek, Šimeček, Šimík, Šimoník, Špiřík (2), Štancl (2), Štefan, Štefek, Štěpán, Štěpánek (8), Toman (2), Tomek, Tomeš, Tomšík, Toth (2), Trojan, Václavík, Vaculík, Vala (2), Valtr, Váňa (3), Vaněček, Vaníček, Vaska, Vašíček, Vávra, Vavřák, Vavřík, Veith*, Vendolský, Viktora, Viktorín, Vilímek, Vitula, Vojtek (4), Volf*, Vyška, Weigert*, Wolf*, Záliš, Žižka (2), Žofčín.

3.2.3. Zvířata, části lidského těla

Tato početně menší skupina obsahuje pouze jedno cizí jméno – Amerling, odvozené od německého ekvivalentu slova strnad. Na hrobě rodiny Králikovy je patrné, že bylo příjmení nejprve vyryto s dlouhým vokálem *í*, ale čárka je odstraněna. Rovněž je možné, že kameník zapomněl čárku dokončit.

Amerling, Beránek (2), Blecha, Bradáč, Čap, Čermák (3), Čížek, Havran, Hlaváč, Hlaváček, Hlavačka, Hlavatý, Hlavenka, Houser, Jelínek (2), Kalous (2), Karas, Karásek, Kobylka, Kocourek, Kohút (2), Kolouch, Komárek, Komoň, Kosík, Kozel, Kozlík, Králik, Křivánek, Kulíšek, Kurka, Molík, Ovečka, Papoušek, Pěňčík, Plch, Raček, Ráček, Roháček, Ryban, Seják, Sojka, Sokol, Sokola, Soviš (2), Srnec, Stehlík, Strnad, Supek, Supík, Svrček, Sýkora (2), Špička, Veir, Veverka (3), Vlček (3), Vráblík (3), Vrána, Zajíček, Zajdák (2), Zezula, Zúbek, Žluva.*

Obr. 8. Chybějící čárka nad vokálem *i* v příjmení rodiny.

3.2.4. Rostlinstvo

Jména vzniklá z rostlin jsou taktéž v Mikulově méně početná. V této skupině se vyskytuje dvojí tvar příjmení Ružička/Ružička, varianta bez kroužku je pravděpodobně slovenská. Dále zde najdeme maďarské jméno Virág. Německá jména v této skupině nejsou.

Borovec, Březák, Březina (2), Bukovecký, Fiala (2), Hájek (3), Halouzka, Hnilička, Hřib, Chmelina (2), Jedlička, Kapusta, Kopřiva (2), Kořínek (2), Koudela, Koudelka, Krček, Křenek, Olša, Osička (2), Pazderka, Roubeczek, Ružička (2), Ružička (7), Řeřucha, Sláma, Smolka, Šťavík, Štětka, Švestka (2), Trávníček, Trneček, Trnka, Virág, Vokurka, Vrba (2), Vrbas, Vrbka (2), Zelík (2), Zelinka (2), Žalud.

3.2.5. Věci – přírodní jevy, pokrm, materiály apod.

Skupina jmen odvozených z názvů věcí obsahuje opět více jmen vzniklých z německých slov, ale najdeme zde také příjmení vzniklé z maďarštiny – Orság – a jeho odvozeniny. Příjmení Dufka a Dufek vznikla chybným čtením starého zápisu příjmení Dušek. Dřívější zápis – Duffek – se psal s dvojitým ostrým *ff*, kterým se označovalo písmeno *š*. (Beneš 1962, s. 17)

Zajímavé je příjmení Kamený, na náhrobcích většinou uvedeno ve tvaru *rodina Kamená*. Z hlediska dnešního pravopisu by jméno mělo být zapsáno se dvěma *n*, tedy

Kamenný, případně by mělo být ve tvaru rodina Kamenova. Původ toho tvaru jména je třeba hledat v historii, kdy nebyla ustálena grafická podoba jazyka, lidé byli často negramotní a nevěděli, jak se jejich jméno píše a jména se komolila z důvodu neznalosti jejich etymologie. (Moldanová 2004, s. 10) Tato podoba jména je tedy patrně historickým odkazem.

Bělík, Buchta (2), Caletka, Čihák, Dědek, Dufka (2), Dufek, Dušek, Ertl, Filka, Flíček, Gorčík, Gruber, Hrabec (2), Hřebřina, Huspenina, Chaloupka, Kachlík, Kaláb, Kamený (3), Klanica, Klepáček (3), Knoth*, Kočík, Kolesík, Kolmačka, Kopejtko, Kopejšť, Kosina (4), Koska (2), Krajíček, Kroupa (2), Krula*, Kučera (8), Kučerák, Kudla, Kyzlink*, Lauer* (2), Mahel*, Majzlík, Mrázek, Obrtlík, Omelka, Opálka, Orsáček, Orsák, Orsák, Rosík (3), Rotrekl*, Sádlick, Souček, Svoboda (9), Špánek (2), Šuba (2), Šubík, Šuta (2), Šutinský, Šutínský, Vomáčka (2), Padrta, Paták, Picka (6), Pluháček, Rauš, Ředina, Sáček, Slatinský, Šerka, Šopa, Štěrba, Šíbl*, Štrbka, Štrof*, Švendta*, Tryska, Uhlíř, Vodička, Zámeček, Zejda (2), Zima, Zvonek, Žárský.*

3.2.6. Příjmení podle míst – místní jména, místa v přírodě, terénní útvary apod.

Jména v této skupině jsou vzniklá především z názvu českých míst, několik z nich také z názvů německých míst. Příjmení Kiš může být motivováno českým místním jménem Chýše u Žlutic, ale zároveň může pocházet z maďarského slova kis = malý.

Příjmení zakončená patronymickou příponou *-ovec*, jako jsou Doupovec, Makovec, Moravec, Oravec a Větrovec, patří k nejstarším českým příjmením, která jsou ale u nás málo produktivní. (Svoboda 1964, s. 184)

Blatný, Brumovský, Budín (4), Cetkovský, Divácký, Dolina (3), Doupovec, Drexler, Elznic*, Gajan (2), Gajarský, Hanáček, Homola, Homolka, Horák (7), Horňák, Hýbl*, Jordán, Kiš (3), Klinger*, Koneček, Konečný (3), Kopecký, Kopeček, Kopečný (3), Kuchyňka, Kunický, Kutnohorský, Landsfried*, Lehotský, Loucký, Makovec, Moravanský, Moravec (2), Novosad (2), Oravec, Podloučka (2), Polanský, Popovský, Porubský, Račák, Rančík, Skála, Skalka, Šlancar (2), Úlehla (2), Verberger* (2), Větrovec, Vlachovský, Zástava, Závodný, Zouhar*, Ždánský.*

3.2.7. Vlastnosti

Ve skupině příjmení vzniklých z vlastností na první pohled zaujme z němčiny pocházející příjmení Grím, které však nese českou diakritiku. Dvě příjmení pochází ze slovenštiny – Chromiak a Šára a jedno z maďarštiny – Vöröš. (Moldanová 2004, s. 180, s. 214)

Bělohávek, Bílek, Bohátka, Burda, Černoch (2), Černoušek, Černý (2), Červenka, Čuhel, Divoký, Dlouhý, Dobrotka, Dobrovský, Drlík, Fajmon, Falešník, Frolík, Galb*, Grím*, Groh*, Hlad, Hladíček, Hladík, Hloužek, Hluchý, Holan (3), Holík, Horký (2), Hrubý (5), Hubenák, Hulý, Chromek, Chromiak, Chromík, Chromý, Chudárek, Chytrý, Ingerl(e), Jaroň, Kavalír, Kluch, Kosenka, Kosmáček, Krátký, Kratochvila, Kratochvíl (2), Kraus* (2), Kreml*, Křístek, Kudláč, Lang (3), Langer, Lysák (2), Malota, Maluška, Malý, Meduna, Náhlík, Nováček (3), Novák (8), Novotný (2), Ohnesorg*, Pechar*, Pirochta, Pochylý (2), Pokora, Pokorník, Pokorný (2), Prais*, Preiss*, Průdek, Reiniger*, Ryšánek, Ryšavý, Ryška, Samec, Schiller*, Sochor (3), Strobl* (4), Suchý, Surovec (2), Šára (2), Šerý, Šigut*, Šik(a)* (2), Škápík, Špatina, Šrámek (2), Šťastný (2), Tichý, Tuček (2), Tučný, Tvrdon, Veselý (4), Vostárek, Vöröš, Vycpálek, Weiss*.*

3.2.8. Jména činitelská a dějová

Největší část příjmení této skupiny je tvořena z l-ového participia. Vedle tvarů s příponou *-l* se vyskytují také příjmení s příponou *-la*, které Beneš (1962, s. 269) považuje za východomoravské a slezské. Ačkoliv byl Mikulov po válce dosídlen právě z těchto oblastí, tedy z dolňáckého Slovácka a Valašska, jmen zakončených na *-la* není na mikulovských náhrobcích mnoho. Nacházíme zde ale příjmení vzniklá ze zdrodnělin s příponami *-ek* a *-ík* a také příjmení vzniklá ze sloves s předponou *ne-*.

Tato skupina zahrnuje rovněž několik vzácných příjmení vzniklých z celých vět, jako již výše zmíněné příjmení Drahovzal z německého náhrobku. Zde jde o podobné příjmení – Darmovzal a dále příjmení Papaj a Nehněvajsa, která vznikla z rozkazovacích vět. Neobvyklé je také příjmení Chitka, které by mělo být podle českého pravopisu psáno s grafémem *y*. Stejně jako u příjmení Kamený je tato podoba příjmení dána historicky.

Dále se v této skupině nachází také jedno slovenské příjmení – Rozboril.

Běhal, Čekal, Darmovzal, Dočekal (2), Doležal (6), Doležel, Dostál (5), Drmola, Dunda, Foukal (2), Hatlapatka, Hnízdo, Hrazdír, Chitka, Chytil, Kalivoda, Kaneva, Káňa,

Klvač, Kosec, Koukal, Kouřil, Kouřilek, Krmenčík, Křapáček, Kutálek, Lapčík, Macalík, Mazuch, Mihalík, Mlčoch (3), Musil (2), Myslík, Navrátil (2), Nehněvajs, Nerovnal, Nevěděl, Nezmeškal, Papaj, Pospíšek (2), Pospíšil (2), Příbyl, Přichystal (2), Přijal, Přindiš, Přinosil, Půček, Rozboril, Sapík (2), Skopalík, Skoumal (2), Šebela (2), Šemora (2), Šišlák, Škorpik, Škorpík (3), Šula (2), Šulák, Tenora, Trtílek, Tužinčín (2), Vařák, Vejtasa, Ventruba, Vyhnálek, Vyhmalík (2), Vychodil (2), Vychytil, Vymětalík, Vyplašil, Vystoupil, Zapletal (2), Zavřel (2), Zbořil, Zdražil, Zlámal.

3.2.9. Ostatní jména – abstrakta, pojmy množství, časové pojmy apod.

V této skupině najdeme příjmení Grůza, které pravděpodobně vzniklo nedokončenou jazykovou změnou $g > h$.

Dvouletý, Gavenda, Grůza, Hodulák, Hráček, Hrůza (4), Hurt(a), Nešpor (3), Očenášek, Rozkoš, Řádek, Sobota, Sobotka, Švanda (4).

3.2.10. Různá jiná příjmení – citoslovce, příjmení v latinských překladech apod., příjmení, která nelze zařadit.

Do této skupiny řadíme příjmení, která není snadné zařadit do jiných skupin. Jde o příjmení vzniklá z citoslovcí – Břink, o příjmení z cizích jazyků – např. Urban pochází z latinského urbanus = městský, a příjmení jejichž původ není v odborné literatuře popsán. U příjmení Wallisch/Wallisch můžeme předpokládat, že jde o stejnou rodinu. Podoba Wallisch se nachází na starším náhrobku, na mladším je již jazykově méně adaptovaná podoba Wallisch.

Alliger, Auer (2), Axmann-Beitler, Badinský, Bajgar, Belička (2), Beneděl, Birkuš, Bis, Botoš, Brantalík, Brozák, Brumka (2), Břink, Burca, Buzini, Cikl, Crk, Cvingráf, Čičmanec, Dalajka (2), Danada, Demitra, Děnge, Diwulski, Elfmark, Esendr, Fabouk (2), Fajkus (4), Falk, Feda, Federsel, Fehrmann, Fejerčák, Ferby, Filuszek, Flam, Flám, Folly, Fornál (2), Fuis, Gad'ourek, Gamanov, Gamanský, Garčic, Geb(a), Gerl, Gersicz, Gíňa, Göch, Goiš, Gombar, Göttinger, Grbavčic (2), Griessl, Gutjelka (2), Huleja, Chobola, Choden, Ivičovič, Jačianský, Januszewský, Kapila (2), Kašuba, Kavula, Keleš, Kerel (2), Kiral, Klak, Knieradl, Kobinger, Kokavec, Kolompar, Kolompár, Koneš, Kordiovský, Kospach, Košler, Kreiner, Krontorád, Kulešic, Künder, Kunst, Leikep,

Lintner, Litvín, Ludes, Macovei, Mährischl, Majtner, Medvecký, Mertens, Mlénský, Morčák, Moroz, Nimshaus, Novosák, Ozarčuk, Paitl, Palšovič, Panák (2), Pirmajer, Pirog(ov), Plucar, Ponča, Poredský, Prajka, Prokleška, Příleský (2), Rabušic, Ramšák, Rem, Rigas, Rinder, Rösner, Seevald, Seiter, Sekereš, Sidor, Spielmann, Strmeň, Szczotka, Šagát (2), Ščasný, Šipr, Šlanger, Šmédek, Šmír, Šproch (2), Šprtel, Štrogl, Tataj, Tousecký, Turjan, Urban, Urbánek, Urbitsch, Vostěra, Vravka, Vu Long, Wallisch, Wallíš, Widholm, Wohlfahrt, Wondraczek, Závrbský (2), Zugar, Žorna, Žovinec (2).

3.2.11. Četnost příjmení

Některá příjmení lze nalézt na více náhrobcích. Nejčetnějším je příjmení Svoboda, které je možno vidět na 9 náhrobcích. Příjmení Procházka, Bartoš, Štěpánek, Kučera a Novák se nacházejí každé na 8 náhrobcích. Na 7 náhrobcích lze vidět příjmení Růžicka a Horák, na 6 náhrobcích příjmení Pechánek, Picka, Doležal a na 5 náhrobcích příjmení Čech a Kubíček. Kromě příjmení Pechánek a Picka jsou všechna tato příjmení běžná a v České republice patří k nejčetnějším; jejich vyšší výskyt na mikulovském hřbitově proto není nikterak mimořádný.

3.2.12. Zvláštnosti a jazykové chyby u příjmení na mikulovských náhrobcích

Příjmení na náhrobcích jsou uváděna buď přímo u každého křestního jména, nebo jsou uvedena jednou, v hlavičce náhrobku ve tvaru podstatného jména *rodina* + tvar příjmení, a zastřešují všechna křestní jména na náhrobku napsaná. První uvedená varianta se zdá být vhodnější, neboť je u každého křestního jména jasné, jaké nese příjmení. Mnohé hroby jsou řešeny uvedením dvou rodin v hlavičce náhrobku. Tato jména jsou pak uspořádána různými způsoby.

Většina hrobů uvádí dvě příjmení pouze s mezerou, buď ve tvaru např. Rodina Alexova Pavlíčkova (na více než deseti náhrobcích), nebo ve tvaru Rodina Procházkova Rodina Hlaváčkova (na téměř čtyřiceti náhrobcích). Mezera mezi příjmeními rodin bývá různě velká; v některých případech jsou rodiny odděleny křížem, růží, listem smuteční palmy nebo jiným symbolem. Více než tři desítky příjmení jsou uvedeny vedle sebe, téměř ve dvou desítkách případů jsou rodiny uvedeny pod sebou. V případech řazení pod sebou

je někdy druhá rodina uvedena pouze příjmením, nikoliv očekávaným tvarem podstatného jména *rodina* + tvar příjmení. (Viz obr. 31)

Na dvou desítkách hrobů jsou příjmení uvedena s pomlčkou, např. Rodina Dvořákova – Stašova, v jednom případě jsou s pomlčkou uvedena dokonce tři příjmení – Rodina Srncova – Horká – Mlýnkova. Tři náhrobky uvádí pomlčku, ale příjmení druhé rodiny zatím chybí.

Na některých hrobech je místo pomlčky užit spojovník, např. Rodina Axmannová-Beitlerová, jeho užití je zde ale nesprávné. Spojovník se dříve užíval v příjmeních složených ze dvou samostatných jmen označujících jednu osobu

Obr. 9. Nesprávné užití spojovníku na náhrobku rodiny Axmannovy-Beitlerovy. Na urně Jana Axmana lze vidět příjmení zapsané pouze s jedním n.

(srov. www.prirucka.ujc.cas.cz, 2016), avšak v tomto případě každý pohřbený člen rodiny nese pouze jedno z příjmení, a proto by ve jménu rodiny měla být pomlčka. Podobně je tomu na náhrobku rodiny Hřibovy-Červenkovy. (Viz obr. 32) Jednotliví členové jsou uvedeni ve dvou sloupcích pouze křestními jmény; vlevo pod příjmením Hřib je jedno jméno, zatímco vpravo pod příjmením Červenka jsou jména tři. Podle tohoto řazení lze předpokládat, že členové rodiny nenesou všichni stejné příjmení Hřib-Červenka, nýbrž pouze to příjmení, pod nímž je vyryto jejich křestní jméno. Tato domněnka však může být mylná a je možné, že ve skutečnosti všichni členové rodiny příjmení Hřib-Červenka nesou. V tomto případě by tvar příjmení se spojovníkem patřil ke starým jménům, která jsou udržována rodinnou tradicí, neboť podle současné legislativy⁷ se spojovník mezi jmény již neužívá.

Ve dvou případech jsou příjmení uvedena se spojkou *a*, např. Rodina Šebestíkova a Masaříkova.

U některých náhrobků patřících dvěma rodinám není vždy zřejmé, které z uvedených příjmení zesnulý nesl. (Viz obr. 33) Některé rodiny tomuto problému předchází řešením v podobě menších náhrobních desek s celým jménem zesnulého,

⁷ Resp. výkladu Ministerstva vnitra k ustanovení § 8 odst. 1 zák. č. 94/ 1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů a § 70 odst. 1 zák. č. 301/2000 Sb.

přípevněných na podstavec hlavního náhrobku případně umístěných v zahrádkách hrobů. Toto řešení je využíváno také u hrobů, na jejichž náhrobní kámen se další jméno už nevejde. (Viz obr. 34) Návštěvník hřbitova si také může všimnout, že na několika náhrobcích jsou uvedena pouze křestní jména s jinými příjmeními, než je příjmení zastřešující celý náhrobek.

V 11 případech nesou náhrobky příjmení ve tvaru Svobodovi, Kubíčkoví apod., z nichž 4 uvádí, že pohřbení jsou manželé: Manželé Charvátovi, Manželé Homolovi apod. a jeden náhrobek, již výše zmíněný, je v chybném tvaru Manželé Kroupoví.

Při spojení podstatného jména *rodina* + tvar příjmení může být toto příjmení užito ve dvou tvarech: v nominativu (*rodina Veselá*) nebo v genitivu (*rodina Veselých*). Genitivní tvar využívají mikulovské rodiny pouze na 6 náhrobcích – např. *rodina Tučných*, *rodina Hluchých* apod. Na 10 náhrobcích jsou vyryty chybné tvary příjmení – *rodina Procházková*, *rodina Petráková*, *rodina Ružičková* apod. a naopak na 7 náhrobcích žen jsou vyryty tvary příjmení s krátkým vokálem v koncovce, tj. identické s tvarem původního přivlastňovacího adjektiva – *Kateřina Mihalíkova*, *Marie Bartošikova*, *Anděla Štěpánkova* apod. Na jediném náhrobku je příjmení ženy vyryto v maskulinním tvaru – *Anna Čizmar* – nejde však o dnešní módní trend, neboť byla tato žena narozena v roce 1907 a zemřela v roce 1994. Maskulinní tvar je pravděpodobně užit z důvodu rodinné tradice. Je možné, že jde o rodné jméno ženy, které v období německého Mikulova užívala pouze v maskulinním tvaru a pod ním byla zapsána i v matrice.

Spíše neobvyklé je uvádění příjmení žen za svobodna. Dozvídáme se je pouze z 8 náhrobků, z nichž jeden je německý – jde o výše uvedenou *Therese Drahowzal*, roz. *Trapl*. Na českých náhrobcích se rodné příjmení ženy uvádí stejným způsobem – např. *Anna Karásková* roz. *Chromková*, na jednom z náhrobků je rodné příjmení uvedeno v maskulinním tvaru – *Hermína Tomanová* roz. *Gilka*. Vzhledem k datu narození ženy – 1896 – není tento tvar rodného příjmení neobvyklý.

Některé náhrobky jsou téměř holé a nesou pouze příjmení rodiny. Takových hrobů je možné vidět na mikulovském hřbitově 13. Lze vidět i náhrobek, na kterém je vytesán pouze nápis *rodina* a nápis *vzpomínáme*, příjmení rodiny a její zesnulí členové uvedeni nejsou. Jiné náhrobky uvádí i křestní jména členů rodiny, ale bez úmrtních dat, případně pouze s datem narození. Těchto náhrobků je 25. Jeden z nich uvádí křestní jména seřazená vedle sebe a oddělená čárkami, avšak bez životních dat. Důvodem neuvedení všech obvyklých informací může být snaha o zachování anonymity zesnulých a soukromí rodiny;

některá hrobová místa mohou být též pronajata v předstihu a náhrobky zhotoveny dříve, než některý z členů rodiny zemřel. (Viz obr. 35)

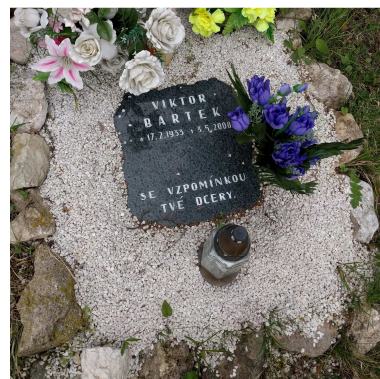
Na některých náhrobcích je také vzpomínáno na členy rodiny, kteří mají hrob pravděpodobně v jiném městě. Nejčastěji jde o oba rodiče těch, kteří jsou v daném hrobě pohřbeni, někdy je vzpomínáno pouze na jednu osobu. U těchto jmen nebývají uvedena životní data. Vzpomínkové nápisy na další členy rodiny bývají spíše v dolní části náhrobku, ale v některých případech také uprostřed, např. na hrobu rodiny Burghardtovy je nápis *Vzpomínka na Kristianka* umístěn ve střední části náhrobní desky. Rovněž rodina Müllerova vzpomíná na zemřelé dítě – *Vzpomínka na Zitu (1951–1952)*, ale navíc jsou zde uvedena životní data, a proto není jisté, zda jde také o hrob v dále. Vzpomínkové nápisy týkající se dětí jsou na hřbitově 3 a pouze tento uvádí i data narození a úmrtí.

Nápis – *Se vzpomínkou Tvé dcery* – se nachází na malé náhrobní desce položené na zemi, data narození i úmrtí zesnulého jsou uvedena.

Nápis se vzpomínkou má několik podob: *Jaroslav a Anežka Eicherlovi, Rodiče Antonín a Marie, Františka a Josef, Vzpomínka na rodiče Šebestíkovy., Vzpomínáme na rodiče Kovářovi.* Poslední příklad je uveden s gramatickou chybou, která se vyskytuje také na dalších náhrobcích – *Vzpomínka na rodiče Janásovi, Vzpomínka na Michala a Zuzanu Tothovi.* Můžeme se domnívat, že jde o stejného kameníka, který tento tvar považuje za správný. Stejnou chybu lze vidět také na náhrobku rodiny Černé, která

Obr. 11. Předčasně vytvořený náhrobek uvádějící pouze data narození. Zdoben neobvyklým symbolem.

Obr. 10. Vzpomínkový nápis na náhrobku ležícím na zemi.

Obr. 12. Náhrobek se vzpomínkovým nápisem na vojáka, který zemřel ve válce. Nápis v dolní části náhrobku nese nářeční sloveso *rozlúčit*. Příjmení je zapsáno s krátkým i dlouhým vokálem *a* – Jordan x Jordán.

má na podstavci hrobu připevněnu další desku se vzpomínkovým nápisem na více členů rodiny – *Vzpomínáme na Anežku, Antonína, Fridolína a Antonína Vrbovi.*

Jeden z náhrobků nese vzpomínkový nápis na padlého vojáka – *Vzpomínka na Antonína Jordána padl v boji v Rusku v roce 1914 ve věku 27 let.*

Na náhrobcích bývají také uvedeny vysokoškolské tituly. V Mikulově je lze běžně vidět na náhrobcích nových, ale ani na starších náhrobcích nejsou tituly výjimkou. Na nejstarších německých náhrobních deskách najdeme 3x titul Dr., 1x titul Dipl. Ing. Na českých náhrobcích najdeme 42 titulovaných zesnulých; 20 z nich tvoří inženýři, z nichž 16 je zesnulých až po roce 2000. Ve 3 případech je titul uveden ve tvaru ING., ve 3 případech s malými písmeny – ing., ostatní jsou v kodifikovaném tvaru s velkým *I* – Ing. Titulů Mgr., RNDr. a MVDr. je dohromady 6 a všechny nesli lidé, kteří zemřeli teprve v posledních 20 letech. 4x se objevuje titul JUDr., jehož nositelé zemřeli v 80. letech a později, 6x titul MUDr., jehož nositelé zemřeli v letech 1976, 1989 a později. Jedna osoba nesla dnes již starý nepoužívaný titul PhMr, který byl v minulosti udělován absolventům studia farmacie. Na náhrobku však není vyryt správně, schází zde tečka za malým *r*. Najdeme zde také zesnulého s více tituly – *Prof. PhDr. Silvestr Nováček CSc.*, titul kandidáta věd se objevuje ještě u jednoho jména, není však dobře zapsán – *CSc* – chybí mu tečka za malým *c*. Také vědecko-pedagogický titul profesor najdeme ještě na dalším hrobě.

Tituly u jmen mají na hrobech vytesány rovněž někteří církevní představitelé pohřbení v centrální části hřbitova. Lze zde vidět tituly Mons. ThDr. a Msgr. ThDr., které oba znamenají monsignore doktor teologie. Titul monsignore je čestný titul římskokatolického duchovního udělovaný papežem, současná podoba zkratky je Mons. nebo Msgr. (srov. www.prirucka.ujc.cas.cz) Titul Th.Dr. nese i probošt kolegiátní kapituly, má však chybně vyrytu tečku za písmenem *h*. Biskup skryté církve a XXV. probošt v Mikulově zesnulý v roce 2010 nesl titul Rev. dom. – Reverendus Dominus, tedy Důstojný pán.

3.3. Rodná jména na mikulovských náhrobcích

Křestní,⁸ nebo přesněji rodné jméno je jméno, které rodiče volí z určitého repertoáru jmen pro své dítě. (Hájková a kol. 2004, s. 7) U každého jména lze vysledovat posuny v oblíbě a užívání. Jako motivace výběru rodného jména Hájková (2004, s. 9) popisuje vliv rodinných zvyklostí, kdy dítě dostává jméno po některém z příbuzných; nebo bývá pojmenováno podle známé osobnosti, filmového či románového hrdiny, ale často je jméno vybíráno na základě jiného osobního důvodu, protože se rodičům zkrátka líbí.

Jako rodná jména se u nás užívají jména slovanská, ale také jména cizího původu, která k nám pronikla s rozvojem mezinárodních styků našich předků, s příchodem křesťanství, v důsledku válek, mocenské politiky a prostřednictvím cizích kulturních vlivů. Cizí jména si Češi přizpůsobili hláskově i tvarově, krátili je a obměňovali, takže původní podoba jména je často zastřena. V současnosti se u nás užívají cizí jména původu hebrejského, řecká, latinská a německá jména, nově také anglická a arabská jména. V dřívějších dobách bylo možné pozorovat rozdíl mezi jmény používanými na venkově a ve městech. V průběhu 20. století však obliba užívání určitých jmen na vesnici a ve městech splývá. (Hájková a kol. 2004, s. 8)

Srovnáme-li nejčtenější rodná jména na německých a českých náhrobcích mikulovského hřbitova, zjistíme, že nelze pozorovat významné rozdíly. Mezi ženskými jmény jsou tři nejoblíbenější rodná jména stejná na českých i na německých náhrobcích – jde o jména Marie, Anna a Františka/Franziska. Nejčtenějšími mužskými jmény na českých náhrobcích jsou Josef, František a Jan, na německých jsou to jména Franz, Karl a Anton. Karel a Antonín jsou co do četnosti na českých náhrobcích na 6. a na 5. místě.

Některá jména na německy psaných náhrobcích se vyskytují ve variantách jako *Paulina/Pauline*, *Therese/Theresia* nebo *Karl/Carl/Karel*. Na českých náhrobcích je podobných příkladů mnoho – *Emilie/Emílie*, *Žofie/Žofia*, *Augustín/Augustýn* a další. Stejně jako u českých náhrobků i na německých lze vidět domácí tvary jmen – např. *Leopoldine*, „*Tini*“, *Rosi*, *Anni*, avšak pouze u ženských jmen, mužská jména jsou uváděna ve své základní podobě. Dvě ženy a čtyři muži nesli dvě křestní jména – *Marie Magdalena*, *Margarete Klara*, kanovník kolegiátní kapituly *Othmar Leop.*, probošt kolegiátní kapituly

⁸ V křesťanské církvi se užívá termín křestní jméno, protože je dítě dostává při křtu. Termín se užívá i u nepokřtěných jedinců, jeho užití je však zcela neopodstatněné a jako vhodnější termín se jeví jméno rodné.

František Josef, Hans – Peter a Friedrich Harald. Poslední tři jména nejsou vytesána na starých německých náhrobcích – František Josef Drábek byl jedním z mikulovských duchovních, který zemřel v roce 1971, Hans – Peter Schulz a Friedrich Harald Wolf byli oba narozeni ve 40. letech a zesnuli v letech 1996 a 2009. Jsou pohřbeni mezi českými hroby, ačkoliv oba nesli německá jména i příjmení. F. H. Wolf má na náhrobku vytesán český nápis *Vzpomínáme*, před náhrobkem stojí soška andělíčka s německým nápisem *Ruhe in Frieden*. Užívání dvou křestních jmen se u nás ve větší míře uplatňovalo od 16. století. Nejdříve byl tento zvyk výsadou šlechty, později se rozšířil i mezi prostý lid, protože s více jmény mohl člověk získat i více patronů – ochránců, anebo uctít víc příbuzných, po kterých byl pojmenován. (Knappová 1985, s. 19) Od roku 1950 mohli českoslovenští státní občané naopak používat pouze jedno jméno⁹. (Knappová 1985, s. 32) V současnosti se tendence k vícejmenosti vrací (Hájková a kol. 2004, s. 7), na mikulovských náhrobcích se však zatím neprojevuje.

Některá mužská jména jsou zapsána zkratkou – *Ant. Fröhlich, Othmar Leop. Karlicky*, na jednom náhrobku je rodné jméno zapsáno pouze iniciálami *F. W. Březina*.

Níže uvádíme kompletní seznam ženských a mužských jmen na německy psaných náhrobcích i s četností uvedenou v závorkách.

Adele, Anna (3), Anni, Berta, Brunhilde, Elisabeht, Emilie, Ernestine, Evi, Franziska (3), Hermine, Johanna (2), Josefina, Karoline, Katharina (2), Leopoldine „Tini“, Marie (7), Marie Magdalena, Margarete Klara, Paula, Pauline, Paulina, Rosi, Sophie, Therese, Theresia, Viktorie, Wilma.

Adolf, Albrecht, Alexandr, Andreas (2), Ant., Anton (5), Carl, Elmar, Ernst, Franz (8), Friedrich, F.W., Hans, Heinrich, Hubert, Hugo, Ignaz, Johann, Josef (3), Karel, Karl (6), Mathias, Othmar Leop., Robert (2), Rudolf (3), Stanislaus, Theodor, Vilibald, Wenzel.

Repertoár jmen na českých náhrobcích je v Mikulově poměrně široký. Lze zde vidět mnoho běžných jmen, která jsou na náhrobcích velmi četná, ale velké množství jmen zastupují taková jména, která se nachází pouze na jediném náhrobku. Mezi nejčtenější ženská jména na česky psaných náhrobcích patří: *Marie (218), Anna (95), Františka (58), Božena (32), Růžena (30), Ludmila (28), Emilie (22), Anežka (19), Alžběta (18), Kateřina (18)*. Nejčtenější mužská jména na českých náhrobcích jsou: *Josef (170), František (145),*

⁹ Dle předpisu k zákonu o matrikách č. 268/1949 Sb. s účinností od 1. 1. 1950.

Jan (107), Jaroslav (57), Antonín (55), Karel (48), Miroslav a Jiří (33), Pavel (30), Alois a Zdeněk (28).

Sledujeme-li oblíbenost užívání jmen¹⁰ podle náhrobků v průběhu let, kdy se na tomto hřbitově pohřbívá, je možné zjistit, že vůbec nejčtenější jméno Marie neslo mnoho žen narozených již v 19. století; nejvíce Marií pohřbených v Mikulově se narodilo mezi lety 1900–1929, zatímco v 60. letech byla narozena jediná a doposud poslední Marie pohřbená na hřbitově¹¹. Níže uvádíme tabulky, v nichž shrnujeme, v kterých letech (zaokrouhlených na dekády) byly narozeny ženy a muži nesoucí nejčtenější jména vytesaná na náhrobcích. V posledním sloupci uvádíme, ve kterých letech bylo jméno užíváno nejvíce. Z tabulky lze vyčíst, že nejčtenější jména objevující se na mikulovských náhrobcích dostávaly ženy již před rokem 1900 a nejvíce ve 20. letech 20. století. Do první desítky nejpoužívanějších jmen u mužů se dostala i jména, která muži narození před rokem 1900 v Mikulově nedostávali. Jsou to jména Miroslav, Jiří a Zdeněk. Na rozdíl od většiny ženských jmen byla mužská nejoblíbenější desítka jmen volena i v druhé polovině 20. století. Také období nejčtenějšího užívání jmen je u mužů mnohem delší a není tak koncentrováno jako u žen. Z toho vyplývá, že mužská jména si svou popularitu držela déle, zatímco ženská jména více podléhala módním vlnám. To je patrné i ze souhrnného seznamu ženských jmen zapsaných na náhrobcích, který je delší než seznam jmen mužských.

	Naroz. v letech dle dekád:	Nejčteněji v letech:
Marie	1810–1969	1900–1929
Anna	1850–1979	1910–1929
Františka	1880–1949	1920–1929
Božena	1890–1949	1920–1929
Růžena	1880–1939	1910–1929
Ludmila	1880–1959	1920–1929
Emilie	1860–1949	1920–1939
Anežka	1890–1939	1910–1929

¹⁰ Zde sledujeme jména psaná na českých i německých náhrobcích dohromady, přičemž podoby jména Františka a Franziska, Karl a Karel apod. neslučujeme a považujeme je za různá jména. Na některých hrobech nejsou uvedena životní data, zpracováváme tedy pouze ta data, která lze z náhrobků zjistit.

¹¹ Nezohledňujeme případné ženy narozené v Mikulově, ale pohřbené jinde.

Alžběta	1890–1859	1890–1839
Kateřina	1880–1939	1900–1929

	Naroz. v letech dle dekád:	Nejčteněji v letech:
Josef	1860–1989	1910–1929
František	1880–1869	1910–1929
Jan	1880–1869	1900–1949
Jaroslav	1890–1989	1910–1949
Antonín	1880–1869	1900–1929
Karel	1890–1969	1900–1939
Miroslav	1910–1979	1920–1959
Jiří	1900–1989	1950–1969
Pavel	1890–1979	1910–1959
Alois	1880–1859	1900–1939
Zdeněk	1910–1969	1920–1959

Dále uvádíme kompletní seznam ostatních ženských jmen, která lze číst na mikulovských náhrobcích: *Josefa (16), Štěpánka (15), Vlasta (15), Zdeňka (15), Jarmila (14), Milada (14), Věra (14), Jana (12), Jiřina (12), Antonie (10), Eva (10), Helena (10), Olga (10), Terezie (10), Anděla (9), Hedvika (9), Žofie (8), Aloisie (7), Blažena (7), Julie (7), Mária (7), Anastázie (6), Libuše (6), Marta (6), Alena (5), Hana (5), Květoslava (5), Margita (5), Zdenka (5), Zuzana (5), Bedřiška (4), Magdalena (4), Miroslava (4), Barbora (3), Drahomíra (3), Irena (3), Ivana (3), Jaroslava (3), Jitka (3), Jolana (3), Karolína (3), Kristýna (3), Miloslava (3), Valerie (3), Albína (2), Alexandra (2), Amálie (2), Apologie (2), Berta (2), Cecilie (2), Eliška (2), Emílie (2), Filoména (2), Hermína (2), Jindřiška (2), Katarína (2), Leopolda (2), Lidmila (2), Magda (2), Maria (2), Matylda (2), Naděžda (2), Oldřiška (2), Pavla (2), Rosálie (2), Šárka (2).*). Ostatní ženská rodná jména se vyskytují pouze na jednom náhrobku: *Adolfína, Adéla, Agáta, Alice, Anastasie, Anastazie, Annemarie, Antonína, Apolena, Aurelie, Bronislava, Běluše, Cecilia, Dagmar, Daniela, Denisa, Dragica, Edita, Elena, Elfrída, Elvíra, Emma, Ernestine, Ernestýna, Etelka, Filipína, Gertruda, Hedviga, Hermína, Hilda, Jindra, Jirma, Josefína, Judita, Julia, Juliana, Julianna, Karla, Karolina, Katarína, Katerina, Klotilda, Klotilde, Klára, Kornelie, Kristina, Ladislava, Lidie, Léna, Lýdie, Magdaléna, Marcela, Margareta,*

Margerete, Marian, Mariana, Marika, Markéta, Michaela, Michalina, Milburga, Milena, Miluše, Miriam, Mya, Olena, Otilie, Paulina, Radana, Radmila, Regina, Renata, Rosalie, Rozalia, Rozalie, Rozálie, Rozára, Sabina, Smiljana, Sofia, Soňa, Stanislava, Svatava, Sylva, Sylvie, Šarlota, Štefania, Štefanie, Štefanie, Tamara, Valentina, Veronika, Vilemína, Vilma, Vincencie, Vladimíra, Vlastimila, Vojtěška, Žofia.

Kompletní seznam mužských rodných jmen, která lze vidět na mikulovských náhrobcích: *Rudolf (26), Vladimír (25), Ladislav (24), Stanislav (21), Václav (20), Oldřich (19), Štefan (19), Michal (13), Milan (13), Bohumil (11), Petr (11), Štěpán (10), Vojtěch (10), Bedřich (9), Ivan (9), Jaromír (9), Jindřich (9), Ondřej (9), Vlastimil (9), Ferdinand (8), Miloslav (8), Tomáš (8), Adolf (7), Martin (7), Bohuslav (6), Cyril (6), Emil (6), Vilém (6), Arnošt (5), Bohumír (5), Matěj (5), Ján (4), Juraj (4), Jakub (4), Leopold (4), Miloš (4), Otto (4), Vincenc (4), Blažej (3), Drahomír (3), Ferdinand (3), Fridolín (3), Ludvík (3), Ondřej (3), Richard (3), Rostislav (3), Čeněk (2), Albert (2), Albín (2), Alfred (2), Andrej (2), Augustín (2), Augustýn (2), Dominik (2), Dušan (2), Eduard (2), Erich (2), Evžen (2), Jozef (2), Libor (2), Lubomír (2), Mikuláš (2), Otakar (2), Radek (2), Radim (2), Radoslav (2), Robert (2), Roman (2), Silvestr (2), Věkoslav (2), Vincent (2), Viktor (2), Vladislav (2), Vratislav (2). Ostatní mužská jména, která se nachází na náhrobcích pouze v jediném zastoupení: *Adam, Alfons, Alojz, Augustin, Bernard, Bohdan, Bohumíl, Borislav, Bořivoj, Bruno, Břetislav, Čestmír, Dang, Hubert, Eman, Emanuel, Ervin, Fabián, Filip, Florian, František Josef, Fridrich, Friedrich Harald, Gašpar, Gustav, Günter, Hans-Petr, Hugo, Imrich, Isidor, Ivo, Jindřich, Július, Kliment, Koloman, Kristoslav, Květoslav, Longin, Luděk, Ludevít, Manfred, Manfréd, Marek, Marian, Matouš, Mladen, Mykola, Nikolaj, Ota, Radomír, Severín, Simeon, Svatopluk, Tomislav, Vasil, Vavřinec, Vavřín, Vendelín, Vlastislav, Vítěslav, Vítězslav.**

V seznamech jmen si můžeme všimnout mnoha neobvyklých jmen, dnes už nepoužívaných, mnoha německých jmen, slovenských, ale lze zde vidět také jména ruská a jedno vietnamské. Několik jmen se vyskytuje ve variantách s krátkým nebo dlouhým vokálem – např. Manfred a Manfréd, Emilie a Emílie, jiná jsou variována rovněž různým vokálem – např. Lidie a Lýdie, anebo jinými konsonanty – např. Josef a Jozef, Alois a Alojz. Jeden náhrobek nese patrně špatně vyryté jméno v podobě Vítěslav místo Vítězslav.

Kromě uvedených jmen jsou na hrobech některá jména vyryta rovněž ve zdrobnělé nebo domácké podobě. Většina z nich jsou jména zesnulých dětí starých od 1 dne do 19

let; některá patří i dospělým, ta označujeme hvězdičkou. U dospělých lze předpokládat, že byli po mnoho let rodinou i známými nazýváni právě domácí podobou jména, a proto jim pak bylo vytesáno i na hrob; je ale možné, že bylo v této podobě jejich jméno zapsáno do rodného listu a matriky.

Alenka, Anči, Anička, Denisek (2), Dušánek, Etelka*, Fanoušek, Gitka*, Hanička (2), Irenka, Ivošek, Ivuška, Jaruška (2)*, Jarka*, Jenda (2)*, Jiříček (2), Jiřinka, Josefka*, Jožinek, Jura*, Kája, Lenička, Liduška, Lucinka, Lukášek, Marcelka, Mareček, Martinek, Maruška, Miladka*, Milánek, Mireček (2), Mirko*, Olinka, Pepíček, Petruška (2), Petřík, Růženka*, Stanko*, Viktor, Vlád'a, Zdeněček, Zuzanka (2).*

3.4. Nápisy na mikulovských náhrobcích

Náhrobky nesou kromě křestních jmen, příjmení a životních dat také vzkazy zesnulým, vyjádření, co pro své potomky znamenali, a prozrazují pocity pozůstalých. Ve srovnání se staršími německými hroby mikulovského hřbitova jsou ty české o člověku samotném méně sdílné. Bývají na nich slova smutku, básně a citáty, méně už informace o zesnulém.

Jen necelá desítka českých náhrobků uvádí, jaké povolání člověk za svého života zastával. Pouze o jednom člověku se lze z náhrobku dozvědět, kde byl narozen a kde zemřel – tyto informace nejsou psány na náhrobní desce, ale přímo na urně, která je postavena vedle náhrobku v zahrádce hrobu, a jsou na urnu ručně malovány. O Františku Škorpíkovi, který zemřel v roce 1946, je možné se z náhrobku dozvědět, že zastával pozici *vrchního strážmistra SNB*. Náhrobek rodiny Müllerovy – Gráfovy sděluje, že Zdeněk, který zemřel v roce 2006, byl kapitánem ve výslužbě – *kpt. v. v.* Podobně náhrobek Josefa Úlehly, zesnulého v roce 2003, sděluje, že byl *lesník v.*

v. O Josefu Polanském, který zemřel v roce 2000, je sděleno, že byl *kominický mistr*, o Václavu Buřitovi, zesnulém v roce 1962, je z náhrobku známo také ve kterém městě své řemeslo vykonával – *kovář z Neštěmic*. Náhrobek Aloise Grubera, zesnulého v roce 1956, prozrazuje, že byl *kapelník*. (Viz obr. 36) O dvou mužích náhrobky sdělují, že byl jejich život ukončen popravou: *František Vostárek, 1907 – 1942 byl popraven*. František z rodiny

Obr. 13. Malovaná urna Cyrila Zajdák s informací o místě narození a úmrtí.

Přijalovy – Gogol'kovy, narozený 1899, *byl popraven 4. 5. 1944*. Vzhledem k datům úmrtí jde pravděpodobně o válečné popravy.¹²

O 19 mužích a 2 ženách náhrobek prozrazuje, že zemřeli tragickou smrtí. Tato skutečnost bývá sdělena v následujících variantách: *zemřel/zemřela tragicky*, *zemřel/zemřela tragickou smrtí* (ve 14 případech), na jednom náhrobku je pod datem úmrtí přímo *trag. smrtí* bez slovesa, na jiném je fráze *trag. smrtí* uvedena mezi životními daty; varianta *zemřel trag. smrtí* se vyskytuje dvakrát a v obou případech na stejném náhrobku.

Dále uvádíme nejprve nápisy, které se nachází v horní části náhrobku, a potom nápisy, kterými text vyrytý na náhrobcích končí. Uvádíme je podle četnosti i tematicky podle obsahu. Řadíme k sobě nápisy adresované dětem a mladým lidem, citáty z Bible, básně známých českých básníků apod. Jednotlivé příklady uvádíme i s jejich chybami tak, jak je možné je vidět na samotných náhrobcích. Až na několik výjimek jsou všechny nápisy na hrobech uvedeny velkými písmeny; zde je z důvodu jednotnosti textu uvádíme základním písmem. U jednotlivých nápisů popisujeme jejich různé varianty i s chybami, které nesou. Nejčastěji je chybováno ve větné struktuře, která u velkého množství náhrobků postrádá členicí znaky. Práce s interpunkcí je ze strany kameníků různá, nápisy bývají ukončeny tečkou, vykřičníkem, třemi tečkami, ale velice často nejsou ukončeny žádným znakem. Oslovení jsou jen ojediněle oddělena čárkami. Užívání pomlček a spojovníků je také nekonzistentní. Některé znaky ve funkci pomlčky jsou velmi krátké a vypadají spíše jako spojovník, jiné pomlčky jsou sice dostatečně dlouhé, ale nejsou ohraničené mezerami.

Mnohým nápisům chybí také diakritické znaky, nejčastěji v důsledku stáří náhrobku, několika nápisům naopak přebývají (např. spojka *a* je vyryta jako *á*, tvar minulého času slovesa *dát* jako *dál* apod.). Na hrobech je však možné vidět i mnoho jiných druhů chyb a nepřesností, které popisujeme dále u konkrétních nápisů. Četnost jednotlivých nápisů uvádíme v závorkách za nápisem anebo přímo v textu.

3.4.1. Nápisy v horní části náhrobku

Většina hrobů zpravidla nese nápis, báseň nebo citát v dolní části náhrobního kamene, pod jmény zesnulých. Nápisy nad jmény zesnulých jsou na současných náhrobcích méně obvyklé, ale dříve byly běžnou součástí náhrobního textu. Takový nápis

¹² V matričních záznamech města Mikulov se nepodařilo bližší informace o smrti mužů dohledat, protože nezemřeli v Mikulově. Místa jejich úmrtí nejsou na náhrobcích uvedena.

Lze vidět na 64 hrobech, většinou vzniklých v 50.–80. letech, pouze 4 nápisy jsou vyryty na hrobech z 90. let a 6 nápisů na hrobech vzniklých po roce 2000. Tyto nápisy nesdělují realitu neutrálně, ale užívají citově zabarvená slova, kterými zjemňují skutečnost, že blízký člověk již není mezi živými. Na hrobech dospělých bývá užito eufemismu *odpočívají* a na hroby dětí jsou ryty ještě eufemističtější výrazy jako *spí*, *spinká* nebo *sladce spinká*, které je navíc zjemněno shodným přívlastkem. Nápisy jsou uvedeny jak v jednotném, tak v množném čísle: *Zde odpočívá (31)*, *Zde odpočívají (6)*, *Zde v Pánu odpočívá (20)*, *Zde v Kristu Pánu odpočívá (1)* či s jiným slovosledem *Zde odpočívá v Kristu Pánu (1)*. Na hrobech dětí jde o nápisy: *Zde spinká (3)*, *Zde sladce spinká (4)*, *Zde sladce spí (1)*, *Zde sladce spinká náš chlapeček (1)*. Poslední uvedený nápis pochází z náhrobku dítěte, které zemřelo v roce 2007, ostatní nápisy jsou, stejně jako nápisy z náhrobků dospělých, z doby minulého režimu a pochází z 60.–80. let. Tyto starší dětské náhrobky se vyskytují ve vzájemné blízkosti; jak uvádí Jandovská (2002, s. 11), dříve byla na pohřebištích běžně vymezena zvláštní oddělení pro dětské hroby. Vyčlenění mělo psychologický význam, protože lidé postižení stejnou ztrátou si mohli snáze poskytnout pochopení.

3.4.2. Nejčtenější nápisy v dolní části náhrobku

Téměř každý hrob nese nápis v dolní části náhrobku, pod jmény zesnulých, nad podstavcem náhrobního kamene. Nejběžnější nápisy jsou tvořeny pouze jedním slovem – slovesem, případně krátkou větou jednoduchou. Většinu nápisů je možno vidět v několika variantách. Syntaktický celek těchto krátkých nápisů bývá ukončen tečkou, vykřičníkem i třemi tečkami, často lze vidět též výpověď neukončenou.

Nejčtenějším nápisem je *Vzpomínáme (440)*. Je možné jej vidět také s vlnovkami ~ *vzpomínáme ~ (1)* nebo ve slovenském jazyce – *Spomíname (1)*. Na jednom náhrobku je vyryt též s dlouhým vokálem *é*, který je chybou kameníka – *Vzpomínámé!* Chyby v délce vokálů nejsou ojedinělé. Poměrně často dlouhé vokály chybí; tento jev může být způsoben nepozorností kameníka, který zapomněl dlouhý vokál vyrýt, anebo stářím náhrobku a vymytím barvy, kterou byl text ve vyrytých písmenech obtažen. V méně případech dlouhý vokál přebývá, nejde ale o chybu zcela ojedinělou.

Velmi četný je také nápis *S láskou vzpomínáme (101)* a jeho rozvinutá obměna *S bolestí a láskou vzpomínáme (26)*, který lze taktéž vidět ve variantách s tečkou, vykřičníkem, třemi tečkami i bez tečky na konci věty. Na jednom náhrobku je nápis

chybně vyryt s krátkým vokálem *i* místo dlouhého *í* – *S bolesti v srdci vzpomínáme (1)*, který je netradičně rozdělen dvou řádků, přičemž sloveso *vzpomínáme* je zarovnáno doprava. Dále lze vidět variace: *Stále vzpomínáme (50)*, *Stále vzpomínáme – spi sladce (1)* a *S úctou vzpomínáme (1)*. Všechny výše uvedené nápisy se nachází na náhrobcích různého stáří. Nápis *Měli jsme tě rádi teď jenom vzpomínáme (2)* nesou náhrobky z let 1968 a 1970. Jeden z nápisů postrádá členicí znak, druhý je rozdělen na dvě věty, z nichž druhá končí neobvykle tečkou i vykřičníkem.

Měli jsme tě rádi.

Teď jenom vzpomínáme.!

Ve dvou podobách lišících se pouze slovosledem *život může vzít (5)* x *může život vzít (6)* se na hrobech z 60. a 70. let nachází následující nápis.

*Vše nám může život vzít,
jen vzpomínku nikdo.*

Na náhrobních kamenech je možno vidět též opozitní nápis s negovaným tvarem slovesa: *Nezapomeneme (8)*, *Nezapomenem tatínku (1)* – ten je k vidění na urně zesnulého, má nespisovný tvar slovesa a oslovení neoddělené čárkou. Na jednom náhrobku je vytesána varianta:

*V našem srdci zůstaneš
Nezapomeneme...*

Nápis *Kdo znal, vzpomene. Kdo měl rád, nezapomene. (2)* nesou náhrobky z let 1959 a 1968. V obou případech jsou nápisy vytesány na širokých náhrobních kamenech na dvě části tak, že mezi nimi vzniká velká mezera, v níž se u jednoho náhrobku dokonce nachází další vzpomínkový nápis.

Méně obvyklý je nápis *Na shledanou (1)*, častěji tesán chybně jako jedno slovo: *Nashledanou (4)*, *Nashledanou drahá manželko, maminko a babičko. (1)*.

Několik náhrobků nese nápis, jenž je ekvivalentem nápisů umístěných v horní části náhrobku: *Odpočívej v pokoji (5)*, a také v množném čísle *Odpočívejte v pokoji (1)*, ve

variantách s tečkou, vykřičníkem nebo bez znaku. Stejně tak variace nápisu přejícího sladký spánek (9) odpovídá nápisům v horní části náhrobku: v plurálu lze vidět nápis pouze na jednom hrobě – *Spěte sladce*, na jiném hrobě z roku 1969 je ženě vykáno – *Spěte sladce drahá naše maminko*. Oslovení zesnulých jsou různá: *Spi sladce maminko naše*, *Spi sladce drahá matičko a dceruško*, *Spi sladce drahý synu!*, *Spi sladce drahý tatínku a dědečku náš!*, na jednom náhrobku také s citově nezabarveným apativem *otec* místo *tatínek* – *Spi sladce drahý manželé a otče!* U těchto nápisů nelze přehlédnout, že žádný z nich nemá oslovení odděleno čárkou; syntaktický celek je zakončen vykřičníkem u 4 nápisů, 2 končí tečkou, ostatní bez interpunkčního znaku. Podobně jako nápisy v horní části náhrobku pochází i tyto nejčastěji z náhrobků vzniklých v 50.–60. letech, ale lze je vidět i na hrobech nedávno zesnulých lidí.

Mezi často tesané nápisy řadíme také několik níže uvedených, které se sice nachází každý pouze na jednom hrobě, avšak svým významem do této kapitoly jednoznačně patří: „*In.mementum*“ na náhrobku z roku 1988, *In memoriam*. na náhrobku z roku 1974, *Navždy s láskou* na náhrobku z roku 2011 a nápis *A láska zůstala* na náhrobku z roku 1995. Na pěti hrobech lze vidět také zkratku latinského *requiescat in pace* nebo anglického *rest in piece* – *R.I.P.* Pouze v jednom případě jde o český náhrobek z roku 1976, který nepatří žádné církevní osobě. Dva nápisy lze vidět na náhrobních deskách adjuta Jaroslava Součka a apoštolského protonotáře a probošta Mons. ThDr. Vladimíra Nováčka; jeden je vytesán na hrobě kanovníka Othmara Leop. Kralického, jehož náhrobek nese německý text, a poslední nápis je na náhrobku, který má celý text vytesán v latině a je místem, kde odpočívá praelatus Franciscus Linke.

3.4.3. Básně a citáty známých osobností

Jako náhrobní nápis volí některé rodiny úryvky básní slavných básníků a citáty známých osobností, avšak jen na málo náhrobcích je autorství uvedeno. Mnohé citáty nejsou citovány přesně, jsou různě obměňovány a parafrázovány.

Oblíbeným je citát připisovaný Františku Hrubínovi, který se na hřbitově nachází v mnoha variantách a parafrázích. Originál citátu lze vidět na náhrobcích ze 70.–90. let – *Kdo v srdcích žije, neumírá* (12) a na hrobech ze 70. let jeho obměny se singulárem slova *srdce* – *Kdo v srdci žije, neumírá* (2) nebo s ukazovacím zájmenem *ten* – *Kdo v srdci žije, ten neumírá* (1). Většina nápisů má formu věty oznamovací ukončené tečkou, 4 případy

jsou ukončeny třemi tečkami a také pomlčkou místo čárky: *Kdo v srdcích žije – neumírá...* Pouze na jediném hrobě je přiznán autor, který je zde uveden jako Fr. Hrubín.

Častou obměnou, užívanou od 60. let až do současnosti, je nápis, který je obohacen shodným přívlastkem *našich* – *Kdo v našich srdcích žije, neumírá.* (18), avšak na 13 náhrobních kamenech je v důsledku atrakce, tedy větné spodoby, modifikována větná struktura a zájmeno *našich* je vyryto s dlouhým vokálem *í* v koncovce – *Kdo v našich srdcích žije, neumírá.* Na několika náhrobcích je citát vytesán s ukazovacím zájmenem *ten* a činným participiem *nezemřel* – *Kdo v našich srdcích žije, ten nezemřel.* (3) a na jednom náhrobku ve variaci, která však postrádá interpunkční znaky signalizující hranice jednotlivých vět:

*Kdo žil v srdcích
jež opustil ten nezemřel*

Na hrobě z 80. let lze vidět podobný nápis – *Kdo byl milován – neumírá* (1) a jeho častější (4) variantu:

*Kdo byl milován,
není zapomenut.*

Obsahově podobný je i nápis na náhrobku z roku 2000, který je vyryt netradičně v pravém horním rohu; a nápis z roku 1975, který variuje substantivum *srdce*

za substantivum *mysl*. Nápis je vyryt na úzké desce a mezery mezi slovy jsou jen málo patrné. Mezera před spojkou *ale* chybí.

Obr. 14. Nápis s malými či absentujícími mezerami mezi slovy.

*Kdo žil pro druhé,
nikdy nezemře v jejich
srdcích...*

*Zemřel, ale žije v myslích nás všech,
kteří ho tolik milovali.*

Dalším oblíbeným básníkem, jehož básně jsou na náhrobcích tesány, je Jiří Wolker. Dohromady jsou úryvky jeho básní na 6 náhrobcích; první 4 pochází ze sbírky *Mladistvé*

verše a zlomky básní, kterou Wolker napsal v roce 1935 a 6. úryvek z básně *Umírající*, napsané v roce 1923, ze sbírky *Do boje, láska, leť*.¹³ Text básní je syntakticky různě členěn a interpunkční znaky nejsou užity jednotně. První úryvek básně je doplněn větou – *Kdo má rád nezapomíná*. Autorství Jiřího Wolker je přiznáno pouze na 2 náhrobcích, z nichž jeden příjmení chybně zapisuje s jednoduchým V. Úryvky Wolkerových básní jsou citovány na hrobech vzniklých v 70. letech, jeden z uvedených příkladů je na náhrobku z roku 1963.

*A tak mizí všechno co znáš,
všechno co jsme milovali,
tak krátko šel jsem s vámi,
hle tu se cesta dělí.
Kdo má rád nezapomíná.*

*A tak mizí vše co máš,
všechno co jsme milovali.
Tak krátko šel jsem s vámi.
Hle tu se cesta dělí a ptáci
nad hlavou mi píseň nedopěli.*

*Jak krátko byla
jsem s vámi
hle tu se cesta dělí
a ptáci nad hlavou
mi píseň nedopěli*

*Jiří Wolker.
Tak krátko šel jsem s vámi, "hle tu se cesta dělí"
a ptáci nad hlavou mi píseň nedopěli.*

*Přestalo tlouci srdce tvé
znavené, nebylo z ocele,
nebylo z kamene, bolesti
znaveno přestalo bít,
nebylo léků jimž mohlo by žít.
J. Wolker.*

Smrt není zlá, je to jen kus života těžkého

Jeden náhrobek nese výrok Václava Havla. Nápis je vytesán na menší desce z roku 2008, umístěné v zahradce staršího hrobu. Na rozdíl od většiny nápisů je psán základním písmem, nikoliv majuskulí.

¹³ 5. uvedený úryvek pravděpodobně není básní Jiřího Wolker, ačkoliv je to na hrobě uvedeno. Ve svazku kompletního básnického díla – WOLKER, Jiří. *Básně*. Praha: Otakar II., 1999. ISBN 80-86355-00-4 se nám tuto báseň nepodařilo najít.

*Naděje není přesvědčení,
že něco dobře dopadne,
ale jistota, že má něco smysl-
bez ohledu na to, jak to dopadne.*

Pouze jediný náhrobek cituje zahraničního autora – literáta a humanistického filozofa, Francouze Anatola France. Také tento nápis je ryt na novějším hrobě, vzniklém v roce 2004.

*Nic z toho dobrého a krásného,
cos učinil, se neztratí.
Všechno zůstane...*

A. France

Nápis *Přišla noc a po ní žádné ráno...* je ve smutečních oznámeních uváděn jako citát Olgy Scheinpflugové. Je vyryt na náhrobku z roku 1993; parafrázi *A přišla dlouhá noc*. Lze vidět na hrobě z roku 2006. Na hrobě z roku 2004 je citován verš z básně *Balada za odcházející mladostí* ze sbírky *Hořká jádra* Jaroslava Vrchlického vydané v roce 1889: *Čas nastal všemu, všemu sbohem dát...*

3.4.4. Nápis na dětských hrobech a hrobech mladých lidí

Zvláštní skupinou jsou nápisů věnované dětem a mladým lidem. Všechny pochází z 60.–80. let. Později zesnulé děti jsou již většinou připisovány na desky rodinných hrobů, které nesou jiný běžný nápis či jsou bez textu, anebo nápis na dětském hrobě nijak nenapovídá, že jde o dítě. Časové zařazení nápisů také přibližně odpovídá době, kdy byl na mikulovském hřbitově vymezen prostor pro dětské hroby. Dnes je tato dětská část obklopena hroby dospělých a děti jsou pohřbívány na jiných místech po celém hřbitově.

Nejvíce se nápisů z dětských hrobů liší od těch ostatních užitím zdrobnělin. Bývají to podstatná jména jako *očka*, *očička*, *sluníčko*, *srdéčko*, *srdíčko*, *kvítek*, *hvězdičky*, *andílek* apod. Na 2 hrobech jsou děti osloveny zdrobnělým jménem. Obě děti zemřely v roce 1984 ve věku jednoho roku a dvou let. Nápisů jsou téměř identické, liší se pouze několika slovy.

*Bez tebe nám slunce nesvítí
vždyť slzy zastřou i nebe.
Kamkoliv oči pohlédnou
všude jen hledají Lukášku tebe.*

*Bez tebe slunce nesvítí
slzy zastřou i nebe
kam oči pohlédnou
hledají Leničko tebe*

I tyto výše uvedené nápisy postrádají některé členicí znaky. Následující nápis nesou 3 náhrobky dětí zesnulých ve věku 5 měsíců – 7 let, ve kterém je užito infinitivu zakončeného koncovkou *-ti*.

*Očka tvá se navždy zavřela,
srdéčko přestalo bít,
však mezi námi vzpomínka
na věky bude žít.*

Na 2 náhrobcích chlapců a 2 náhrobcích dívek z 60. a 70. let lze vidět nápis, který děti přirovnává ke slunci. Pro narození a úmrtí jsou použity eufemismy *vyjít* a *zapadnout*. Kromě absentující větné struktury je v jednom z nápisů vyryta chyba ve slově s předponou *vy-*. Text nápisů je dělen do dvou i tří řádků.

*Jako sluníčko vyšel
zahřál potěšil a zapadl*

*Jako sluníčko višla
zhřála potěšila
a zapadla.*

První z následujících nápisů je formulován jako promluva dítěte. Užití citově nezabarveného apelativa *otec* ve srovnání se zabarveným apativem *matička* je zde z důvodu dodržení počtu slabik ve verši. Nápis je na hrobu dívky, která zemřela v den narození. Druhý nápis je vytesán na náhrobku devítiletého chlapce a pochází ze sbírky Josefa Václava Sládka *Skřivánčí písně*, z básně *Modrá očka*.

*Andílek mi zavřel očička
pláče u mne otec matička.*

*Hvězdičky už vyšly červánek už zhas,
očka modrá, očka, už je k spaní čas...*

Několik dalších nápisů je formulováno taktéž jako promluva dítěte. Nápisy z roku 1985 jsou promluvou devítiletého a patnáctiletého chlapce.

*Život měl jsem tak rád,
proč musel jsem odejít
tak mlád*

*Pro vaši radost chtěl jsem žít
a lásku vám opětovat,
zlý osud mně však umožnil,
jenom vám poděkovat...*

Nápis z náhrobku desetiletého chlapce pochází z roku 1962. V prvním verši je užít nespisovný tvar přivlastňovacího zájmena *můj – mojim*.

*Netruchlete nad mojim brzkým odchodem
bylo to mým krutým osudem
zvadl jsem jak ten kvítek v poli,
vím že vás často srdéčko bolí*

Na několika náhrobcích je upozorňováno na mladý věk zesnulého. Varianty nápisu pocházejícího ze 70. let jsou velmi podobné a je možné je vidět na hrobech mužů zesnulých v 28, 31 a 48 letech.

*Byl jsem tak mlád
a chtěl jsem žít
však osud krutý tomu chtěl
a já musel jít*

*Byl jsem tak mlád, chtěl jsem s vámi šťastně žít,
však osud krutý tomu chtěl a já musel jít.*

Variaci nápisu nese také hrob rodiny, která přišla o dva mladé chlapce, proto není zřejmé, zda byl nápis vyryt v roce 2010, kdy zemřel patnáctiletý člen rodiny, anebo již v roce 1980, kdy zemřel osmnáctiletý člen rodiny.

*Byl jsem tak mladý,
šel jsem životem sám
a nestačil jsem zavolat
"maminko, já umírám!"*

Tři náhrobky mladých lidí sdělují, že byli povoláni Bohem. První pochází z roku 1977 a je vytesán na hrobě čtyřicetiletého muže. Druhý nápis nese hrob ženy, která

zemřela v šestatřiceti letech. Spřežka *sbohem* je zde nesprávně rozdělena na dvě slova – *s Bohem*.

Byl jsem tak mlád

a chtěl jsem žít,

Bůh mě povolal já musel jít

Bůh mne povolal v mladém věku.

Opustila jsem tento svět s Bohem

drahý manželi, děti, s Bohem naposled.

Podobný text lze vidět na hrobě rodiny, která přišla o dvě děti. Dívka zemřela ve dvou letech v roce 1964, chlapec ve dvanácti letech v roce 1967. Podle tvaru sloves je nápis věnován chlapci, pod jehož životními daty je také čitateli sděleno, že zemřel tragickou smrtí.

Bůh tě přijal v mládí v nebeský chrám, bys unikl v světě útrapám,

spi sladce obklopen růžemi vždyť na nebi tak krásně.

A tolik smutku na zemi.

3.4.5. Nápisy zdůrazňující pracovitost a práci zemřelého

Necelá třicítka náhrobků nese nápisy, které oslavují práci. Některé mohou být poznamenány tíhou doby, odkazovat k době socialismu a prozrazovat politickou orientaci některého z členů rodiny, jiné oslavují práci jako kulturní hodnotu.

Jeden z těchto nápisů je možno vidět na náhrobku z roku 1947, 2 nápisy na hrobech z 50. let, 8 na hrobech z 60. let, 13 nápisů na hrobech z let 70. a 2 nápisy z let 80. Nejčtenějším nápisem je heslo – *Vše zmizí, jen stopy práce a lásky zůstávají* (10), taktéž se změněným slovosledem a přivlastňovacím zájmenem *tvůj* – *Vše zmizí, jen stopy tvé lásky a práce zůstávají* (1), a lze vidět i variantu se slovesem v budoucím čase – *Vše zmizí jen stopy práce a lásky zůstanou* (1). Z uvedených příkladů je patrné, že i tyto nápisy nejsou správně děleny členicími znaky. Na hrobech lze nápis vidět rozdělen do jednoho nebo dvou řádků. Jeden nápis má sloveso *zůstat* vyryto bez kroužku nad *u*, což může být způsobeno nepozorností kameníka, ale také nářečním vyslovováním slova s krátkým vokálem.

Následující nápis je možno vidět na 8 hrobech. Většina z těchto nápisů je vyryta s nějakou chybou, často chybí interpunkce, u jednoho nápisu diakritické znaménko – tvar substantiva *obětavost* je vytesán s krátkým vokálem *i*.

*Není smrti tam, kde byl život
vyplněn prací, láskou a obětavostí.*

Na několika náhrobcích se nachází heslo *Čest jeho památce!* (2), *Čest jejích památce!* (1) V druhém uvedeném příkladu je místo zájmena jejich, které je neměnné ve všech pádech, chybně vyryt tvar zájmena její. Tento nápis se nachází na náhrobcích z let 1947, 1962 a 1963. Na 2 náhrobcích z druhé poloviny 60. let se nachází následující nápis, který na jednom z náhrobků postrádá diakritické znaménko – chybí dlouhý vokál *é* v tvaru zájmena *můj*.

*Zhasly oči mé, které vám jen dobro přály,
klesly ruce mozolné, které pro vás pracovaly.*

Po jednom náhrobku lze vidět také následující nápisy z roku 1976:

*Klesly ruce pracovité – zemdlené, Čas věk zemřel – práce a vzpomínky zůstávají.
ztichlo srdce dobré – znavené.
Co zbylo nám? Vzpomínka stesk a žal...*

Další text pochází z 50. let. Vyjadřuje víru ve věčnost a ve shledání na onom světě.

*Skončila život plný práce,
radosti i bolu, na věčnosti
v kráse ráje sejdem se spolu.*

3.4.6. Citáty z Bible a nápisy obracející se k Bohu

Víra v Boha, která věřícího provází celý život, se projevuje i po jeho smrti na náhrobním kameni. Náhrobky bývají zdobeny kříži, kalichy a také úryvky z Bible a texty,

které se obrací k Bohu. Ty jsou plny naděje, víry ve shledání s blízkými v onom světě, víry v další život a věčnou radost.

Většina křesťansky orientovaných nápisů je méně četná a vyskytuje se spíše ojediněle na jednom nebo dvou hrobech. Pouze jeden nápis, který lze vidět na náhrobcích z 40.–70. let, se zdá být oblíbeným (12):

*Bůh rozloučil nás na čas,
na věčnosti nás spojí zas.*

Nápis *Bud' vůle tvá* (3), *Bud' vůle tvá...* (2) lze vidět na hrobech ze 70.–80. let. Na jediném hrobě z roku 1964 nápis *Za vaši práci a starosti, dej vám Bůh věčné radosti...*, na hrobě z roku 1972 nápis *Rozloučení je vůle boží – shledání je naděje naše*, a na hrobech z 80. let nápis *Kde láska pláče, tam víra těší.* (2)

Následující nápis pochází z 50. let a postrádá několik diakritických znamének, pravděpodobně v důsledku stáří.

*Za práci poctivou a neumornou,
Bože bud' milostiv
před stolicí soudnou*

Náhrobek vzniklý v roce 1982 nese část první sloky spiritistické písně *Na shledanou* z krkonošského podhůří; se spřežkou nesprávně rozdělenou na dvě slova.

*Na shledanou v onom
lepším kraji, kde se
slunce více neskryvá,
kde se stromy věčně
zelenají duše novým
zdravím okřívá.*

Některé náhrobky se odkazují přímo k Bibli. První citace pochází z hrobu z 50. let, ostatní jsou z let 80. a 90.

*Hledal jsem Hospodina a vyslyšel mne.
Žalm 33/5*

*Ač tělo i srdce mé hyne, skála srdce mého,
a díl můj Bůh jest na věky*

žalm 73 verš 26

*Jestliže jsme zemřeli s Kristem,
věříme, že spolu s ním živi budeme.
Epištola s Pavla, kapitola 6 verš 8*

*Já jsem vzkříšení a život.
Sv Jan.*

*A setře jím každou slzu s očí
a smrt již nebude, ani žalu ani nářku
ani bolesti už nebude – neboť co bylo pominulo
Zjevení Jana, 21. kap. verš 4*

*Já vím, že můj vykupitel
je živ a že v den nejposlednější
nad prachem se postaví
Bible*

Další biblické výroky odkaz k Bibli neuvádí, nejčastěji však citují Evangelium podle Jana a také 1. knihu Mojžíšovu. Na náhrobku z roku 1992: *Víme, že vstane při vzkříšení v poslední den.* Evangelium podle Jana 11,24; na náhrobku z roku 2003: *"Kdo věří ve mne, i kdyby umřel, bude žít."* Evangelium podle Jana 11,25.

Následující výrok z náhrobku vzniklého v roce 1975 odkazuje též k Evangeliu podle Jana 14,19.

*Pán Ježíš řekl.
Já živ jsem, i vy živi budete.*

Výrok na náhrobku vzniklém v roce 1958 odkazuje ke Genesis 24,56. Nápis je na náhrobek vyryt s netradičním zarovnáním na střed.

*Nezdržujte mne, poněvadž Hospodin šťastnou způsobil cestu mou,
propusť též mne, ať jdu k Pánu svému*

3.4.7. Tematika nápisů

Nápisy v této kapitole řadíme podle jejich obsahu do kratších podkapitol, mnohé z nich jsou ovšem polytematické, proto by mohly být zařazeny do více skupin. Tyto nápisy odrážejí vnímání ztráty blízkého člověka a rezonují s pocity pozůstalých. My je zařazujeme

podle témat odchodu, lítosti nad krutým osudem, přijetí smrti blízkého člověka, smíření se smrtí, víry ve shledání a poděkování.

3.4.7.1. Téma odchodu

Leitmotivem několika následujících nápisů je odchod blízkého člověka. Verše popisují situaci, kdy člověk opustil své milé, aniž se s nimi stihl rozloučit.

Níže uvedené nápisy lze vidět každý na jednom hrobě z let 1964 a 1970. První z nich je na náhrobním kameni umístěn v pravé horní části, což je pro tyto nápisy netradiční¹⁴. Oba nápisy mají stejný text, avšak prostorově a syntakticky jinak strukturován.

*Odešel...zhasly oči, které vždy jen
s láskou na nás hledávaly, umlkla ústa
jež nikdy nedovedla ranit – dotlouklo
srdce otcovo nejlaskavější*

*Zhasly oči, které vždy jen s láskou na nás
hledávaly, umlkla ústa, jež nikdy
nedovedla ranit. Dotlouklo srdce
maminky nejlaskavější.*

Další nápis se nachází na pěti náhrobcích z let 1968–1979. Tři nápisy začínají nespisovným tvarem slovesa *odešel jsi* – *odešels* a místo slovesného tvaru *dal jsi sbohem* užívají tvar inspirovaný výslovností – *elizí j* ve tvary *si* – *dal si sbohem*. Nepřehlédnutelný je také fakt, že na žádném z hrobů není nápis syntakticky správně členěn do vět, oslovení není ani na jednom náhrobku odděleno interpunkčními znaky. Kromě těchto chyb lze na některých nápisech vidět také nepřesnosti, jako dlouhý vokál *á* ve tvaru minulého času slovesa *dát* a nezřetelný zápis spřežky *sbohem*, která se zdá být na jednom hrobě zapsána zvlášť jako dvě slova. Nápis je na náhrobcích také různě prostorově uspořádán – do dvou nebo tří řádků.

*Odešels drahý bez slůvka rozloučení tak náhle,
aniž si nám s bohem dal.*

*Odešel jsi drahý bez slůvka
rozloučení aniž jsi nám
sbohem dál*

¹⁴ V horní části náhrobku jsou pouze dva nápisy charakteru básně, všechny ostatní nápisy jsou uvedeny v kapitole 3.4.1.

Nápis *Dotlouklo šlechetné srdce, které nás tolik milovalo.* je vytesán na náhrobním kameni z 60. let. Nápis *Neodešli, jen nás předešli (2)* lze vidět na náhrobcích z let 70. Ze stejného období pochází také následující nápisy; každý pouze na jednom hrobě. U jednoho z nich si lze všimnout, že spojka *a* je chybně vyryta jako dlouhý vokál.

<i>Utichly lesy zesmutněl kraj,</i>	<i>Opustil vše co miloval aniž rozloučil se s námi,</i>
<i>opustil manželku, děti, které miloval.</i>	<i>v srdcích bol jen zanechal a v duši stesk i víru ve shledání.</i>

<i>Co se tvoje oči zavřely,</i>	<i>Je skončen život plný lásky,</i>
<i>naše nepřestaly plakat.</i>	<i>skromnosti, dobroty á starosti.</i>

*Utichlo laskavé srdce
a znavené ruce se položily v klín.*

Nápis *S tebou nám odešlo část života i srdce.* lze vidět na náhrobku z 80. let. Další nápis je vyryt na hrobě muže a ženy, kteří zesnuli v letech 1978 a 2006. Pravděpodobně byl vyryt již v roce 1978, protože je světlejší než jméno ženy, které bylo na hrob připsáno o 28 let později, a proto stojí za povšimnutí, že se v nápisu muži vyká. Tento jev je možné v Mikulově vidět pouze na dvou náhrobcích.

*Život si vás vzal,
ale lásku k vám nám zanechal.*

Na náhrobku z 90. let se nachází nápis – *I když jsi odešel, v našich srdcích stále zůstáváš.* Zájmeno *našich* je v důsledku atrakce vyryto chybně s dlouhým vokálem *í*. Variantou předešlého je nápis na náhrobku z roku 1971, který uvádí místo správného tvaru slovesa – *zemřela jsi* výslovnostně motivovaný tvar – *si*.

*I když si zemřela
pro nás žiješ dál.*

3.4.7.2. Lítost nad krutým osudem

Následující nápisy popisují osud jako původce ztráty blízkého člověka. První dva níže uvedené nápisy jsou vyryty na náhrobcích dětí. Ve srovnání s ostatními nápisy na dětských hrobech tyto dva nijak neupozorňují na skutečnost, že zesnulo dítě. První nápis je vytesán na hrobě téměř pětileté dívky, která zemřela v roce 1970, druhý nápis lze vidět na čtyřech hrobech. Kromě hrobu čtyřleté dívky, která zesnula v roce 1965, a devatenáctileté dívky, která zemřela v roce 1952, je vytesán také na dvou náhrobcích dospělých. Některé z nápisů jsou vyryty s obměněným textem poslední věty souvětí: *zůstane jen bolest, vzpomínka a žal*.

*Slza v oku v srdci žal,
co drahého nám bylo,
nelítostný osud vzal.*

*Osud nevrátí co vzal
vrací jen vzpomínku
bolest a žal*

Na třech náhrobcích z let 1969, 1976 a 1980 je vyryt nápis ve formě otázky, která je formulována tak, jako by si ji kladl a rovněž na ni odpovídal sám zesnulý. Nápisy se liší jen mírně, rozdíly jsou v užití sloves *být*, *žít* nebo s rozvíjejícím větným členem *šťastně žít*. Nepřehlédnutelná je chyba v zápisu zájmena *vy*, jehož 7. pád se píše s měkkým *i*.

*Proč musela jsem odejít,
když s vámi chtěla jsem tu být
však osud krutý tomu chtěl
a já musela jít.*

*Proč musel jsem odejít,
když s vámy chtěl jsem šťastně žít,
však osud krutý tomu chtěl,
a já musel jít*

Jeden z nápisů za ztrátu blízkého neviní osud, ale je to čas, kdo nevrací, co vzal. Tento nápis je vytesán základním písmem, nikoliv majuskulí, jako je tomu na většině ostatních náhrobků; a přestože obě věty začínají velkým písmenem, ani jedna z nich nekončí tečkou.

*Čas ubíhá a nevrací co vzal
Jen vzpomínky v srdci zůstávají*

3.4.7.3. Proces přijetí smrti blízkého člověka

Mnohé nápisy tematizují vyrovnávání se se smrtí a popisují bolest, kterou ztráta způsobila.

Níže uvedený nápis se vyskytuje na 9 hrobech, z nichž na žádné dvojici hrobů není zcela identický. Jednotlivé nápisy se liší spíše drobnými obměnami, jako jsou různá oslovení nebo slovosledná pozice zájmena *nám*. Nápisy lze vidět na hrobech vzniklých mezi lety 1964–1982, většina pochází z let 70.

Jak možno zapomenout když bolest nedá spáti, když těbe drahá manželko maminko babičko nám nikdo nenavráť.

Jak možno zapomenout když bolest nedá spáti, když nám tebe drahý tatínku nikdo nenavráť.

Varianta tohoto nápisu s příslovcem *těžko*, se nachází na 2 dalších hrobech. I tyto dva nápisy pochází z náhrobků ze 70. let.

Jak těžko zapomenout, když bolest nedá spáti, když těbe drahá maminko, manželko, babičko, nikdo nenavráť.

Na dvou hrobech z let 1969 a 2014 se nachází nápis ve formě otázky k zamyšlení, ani jeden však není ukončen otazníkem: *Proč smrt bere lásku i naději, Proč smrt bere lásku a naději...*

Náhrobek z roku 1967 nese kromě nápisu také informaci, že muž zemřel tragickou smrtí. Tragičnost je umocněna samotným nápisem, který evokuje neobvyklou smrt, a skutečností, že muž zemřel ve 26 letech. Text je tvořen delším souvětím, složeným z volně řazených myšlenek tak, že je komplikováno porozumění. V poslední větě je místo konstrukce *ty jsi* užita hovorová varianta *tys*, ve které je tvar slovesa být nahrazen pouze *-s* připojeným k prvnímu přízvučnému slovu ve větě. (srov. www.prirucka.ujc.cas.cz, 2016)

Co tě bolelo ty ubohé srdce, co ti udělali, to už ti nikdo nenahradí, co jsi utrpěl, kdo je vinen, bůh ho bude soudit, tys ve světě a v pokoji!

Následující nápis pochází z roku 1970. Text je velmi neobvyklý, protože obsahuje kromě českých také slovenská slova. Rodina pravděpodobně přišla do Mikulova ze Slovenska a do místního prostředí se asimilovala jen částečně. Muž zde není osloven českým vokativem, nýbrž slovenským, který je shodný s nominativem obou jazyků. Tvar slovesa být je dvakrát uveden také ve slovenské podobě *si* místo českého *jsi* a *sis*. Místo českého slova *bydliště* je uvedeno slovenské *bydlisko*¹⁵. Pro srovnání uvádíme stejný text také v češtině a ve slovenštině.

*Ach manžel můj drahý kde že si mi zašel,
proč si si tmavý hrob za bydlisko našel.*

*Ach, manželi můj drahý, kde že jsi mi zašel, Ach, manžel môj drahý, kde že si mi zašiel,
proč sis tmavý hrob za bydlisko našel. prečo si si tmavý hrob za bydlisko našiel.*

Na dvou hrobech vzniklých po roce 2000 je možné vidět nápis: *Bolest, ticho, kámen...* Na druhém náhrobku je nápis prostorově řešen jako tři slova vyrytá pod sebou bez interpunkčních znaků.

Pouze na jednom náhrobku z roku 1979 je následující nápis:

*Největší láska na světě umírá,
když matčino i otcovo oko navždy se zavírá*

3.4.7.4. Smíření se smrtí, víra ve shledání

V poslední skupině nápisů uvádíme ty, které předznamenávají smíření a přijetí odchodu zesnulého.

Následující nápis lze vidět na 6 náhrobcích. Všechny pochází z 60. nebo začátku 70. let. V jednom případě je text rozdělen do 3 řádků, ostatní jsou v této podobě:

¹⁵ Sufix *-isko* může být také prostředkem moravskoslezského nářečí (Grepel a kol. 1995, s. 119), nápis jako celek však hodnotíme spíše jako přechod mezi slovenštinou a češtinou.

*Jak žalostné bylo naše rozloučení,
tak radostné bude naše shledání.*

Nápis *Smrtí láska nekončí.* (2), *Smrtí láska – nekončí...* (3) se nachází na náhrobcích ze 70. a 80. let. První z následujících nápisů pochází ze 70. let a druhý nápis, tematicky blízký nápisům na křesťanských náhrobcích, je z let 60. a 70. a lze jej vidět na dvou hrobech.

*Tvoje smrt rozloučila nás,
moje nás navždy spojí zas.*

*Až sen života uplyne i vám,
u bran věčnosti vás uvítám.*

Variantou výše uvedeného je nápis *Smrt nás rozlúčila*. Tento nespisovný nářeční tvar lze vidět na náhrobku z roku 1935.

Náhrobek z roku 1956 nese nápis, jenž je zajímavý tím, že dokresluje představu o zemřelém člověku. Z nápisu pod jménem se dozvídáme, že zesnulý byl kapelníkem a báseň tuto informaci rozšiřuje o sdělení, na který hudební nástroj hrával. Nápis je vytesán s chybou ve slově *stichnout*, které se píše se *z*, a také s chybou ve shodě přísudku s podmětem – *vzpomínky zůstali*, kde by podle českého pravopisu mělo být *y*.

*Tvé housle stichly, umlkl tvůj milý hlas,
zůstali jen vzpomínky a žal,
spi sladce, drahý manželi a tatíčku náš,
na shledanou na věčnosti, kde sejdeme se zas*

Neobvyklý nápis z 60. let lze vidět na hrobě muže, který zemřel v 38 letech. Text je formulovaný jako vyznání pozůstalých dětí, které v době úmrtí svého otce byly ještě velmi mladé.

*Tatínku náš, byl jsi starostlivý a měl jsi nás rád,
i my tebe nepřestanem nikdy milovat, smutek a bolest
ted' trápí nás, útěchou však nám je, že setkáme se zas.*

Dva náhrobky nesou nápis, který lze vidět i v německém ekvivalentu na jednom ze starých německých hrobů. Česká podoba toho nápisu je vyryta na hrobech z 80. let. Na jednom z nich je text rozložen na dva úseky, jelikož náhrobek má netradiční tvar dvou desek, mezi nimiž je kamenná váza na květiny.

Čím jste vy, byli jsme i my.

Čím jsme my, budete i vy.

Nápis lze vidět také na zdi v kapucínské hrobce v Brně nebo v kapucínské kryptě kostela Santa Maria della Concezione dei Cappuccini v Římě, kde si jej lze přečíst v pěti jazycích. Nápis oblíbený v době baroka je znám již z legendy O třech živých a třech mrtvých. Legendou se zabývá Susanna Greer Fein (2002), podle níž je legenda známa již z 13. století. Iveta Navrátilová (2002, s. 16) se ve své práci odkazuje na *Die Legende der drei Lebenden und der Totentanz* Karla Künstla, podle nějž se memento *Quod fuimus, estis; quod sumus, vos eritis* (= byli jsme to, co jste teď; vy budete tím, čím jsme nyní my) objevuje ve funerální hmotné kultuře všech národů již od 11. století.

Další dva nápisy jsou formulovány jako pocity zesnulého. Jeden z nich se odkazuje k jižní Moravě, tedy k místu, kde je zesnulý pohřben. Text je vytesán na kamenném stupínku, na kterém leží urna.

*A spát chci nyní
v zemi Moravy jižní*

*Nechtělo se mi brečet
ani smát,
ale strašně žít
pro ten krásný okamžik...*

Na hrobech z let 1962 a 1983 lze vidět tyto vzájemně podobné nápisy, které se liší pouze užitím slovesa: *Co lásky skrývá ten malý kousek země, Co lásky kryje ten malý kousek země*. Pravděpodobně z 50. let pochází nápis *Konec života, neznamená konec lásky*. Náhrobek je sestaven z několika druhů kamene a uvedení zesnulí zemřeli v relativně velkém rozpětí let, což celkově ztěžuje časové zařazení nápisu. (Viz obr. 37)

Nápis z hrobu vzniklého v roce 1970 shrnuje život člověka: *Poznání-loučení-vzpomínka to život člověka*. Místo pomlček jsou v nápisu užity spojovníky. Následující nápis pochází z 80. let:

*Život na světě je dokonale krásný,
pro toho kdo na něm je dokonale šťastný*

Náhrobek z roku 2013 nese nápis, který mezi řádky sděluje, že zesnulý byl muzikant. Nápis je umocněn také symbolem kytary, vyrytým na náhrobní desku, a fotkou zesnulého, jenž hraje na kytaru. Nápis je rozdělen na dvě věty, avšak druhá věta nezačíná velkým písmenem. Slovo *swing* je vyryto chybně s jednoduchým *v*. (Viz obr. 38)

*Tady odpočívá náš princ.
kytarový princ svingové hudby...*

3.4.7.5. Poděkování

V několika nápisech je vyjádřen dík za mateřskou lásku a péči, kterých si pozůstali velmi váží. Následující nápis lze vidět na dvou náhrobcích z 50. let.

*Za tvou lásku, za tvou péči,
drahá naše matičko, nechť ti
na věčnosti svítí, lásky boží
sluníčko!*

Oblíbeným nápisem vyjadřujícím poděkování je níže uvedený text, který lze vidět na 10 náhrobcích z 80. a 90. let., jeden je z roku 2006. Nápis má několik variant, liší se užitím či vypuštěním zájmena *vám*, rozvinutím některých větných členů přívlastky a také podobou slovesa *můžeme*, které je na jednom hrobě vyryto v nespisovném tvaru *můžem*. Na některých hrobech je nápis ukončen třemi tečkami, text je rozdělen do 1–4, nejčastěji však do 2, řádků.

*Co vděkem za lásku můžeme vám dát,
hrst květů a jen vzpomínat.*

*Za všechnu lásku a péči tvou
co vděkem dnes ti můžem dát?
Hrst krásných květů na pozdrav
a pak jen vzpomínat.*

U jednoho náhrobku si lze všimnout ozdob s německým textem. Náhrobní kámen patří rodině s českým příjmením a je zde uvedena jedna zesnulá osoba. Pod náhrobkem jsou umístěna dvě kamenná srdce, do nichž jsou vyryty tyto nápisy: *Ich vermisste Dich* (= chybíš mi) a nápis *Nur für Dich in Liebe* (= jen pro tebe v lásce). Jelikož u zesnulé nejsou uvedena životní data, nelze odhadnout, zda jde o starý náhrobek z doby, kdy v Mikulově vedle sebe žili Češi i Němci, nebo zda jde o potomka některé z německých rodin, k jejímuž hrobu stále přijíždějí německy hovořící příbuzní vzpomínat.

3.5. Hroby duchovních

Na hřbitově lze rovněž vidět několik hrobů představitelů církve. V zadní části hřbitova, kde jsou převážně německé hroby, se nachází hrob řeholnice matky Gonzagy z Řádu služebníků Mariiných – *Sr. M. Gonzaga O. S. M.*, a Emilie Antelmann. Obě ženy mají na hrobě fotografii, matka Gonzaga je vyfocena v rouchu abatyše. Náhrobek je stejně jako většina německých hrobů větší velikosti a opatřen Ježíšem na kříži.

Tak jako matka Gonzaga i kanovník Othmar Leop. Karlický je na fotografii oblečen v církevním rouchu. Jeho náhrobek je též zakončen velkým kamenným křížem a na něm je symbol kalichu na Bibli, kříže a kotvy, která je znakem naděje. Náhrobek jmenuje funkce, které zesnulý zastával, uvádí data i místa narození a úmrtí a informaci, jak dlouho byl O. L. Karlický knězem.

Hier ruht in Gott
Kanonikus
Othmar Leop. Karlický
Kapiteldechant des Kollegiat-
kapitels in Nikolsburg,
Bezirksdechant, Bischöfl.u.
Konsistorialrat, Dir.d.
Apost.d.ch.Tochter, etc.
geb.13.11.1855 in Austerlitz,
gest.11.7.1933 in Nikolsburg
im 49.Priesterjahre.
R.I.P.

Zde odpočívá v pánu
Kanovník
Othmar Leopold Karlický
Děkan kolegiátní kapituly
v Mikulově,
Okresní děkan, biskupský rada a
Konsistoriální rada, vedoucí apoštolského
úřadu křesťanské dcery, atd.
narozen 13. 11. 1855 ve Slavkově
zemřel 11. 7. 1933 v Mikulově
v 49 kněžských letech.
Ať odpočívá v pokoji.

Dva hroby mají text vytesaný v latině. Nesou následující nápisy:

<i>Qniescit hic in domino</i>	<i>Odpočívá zde v pánu</i>
<i>Msgr Th.Dr</i>	<i>Monsignore doktor teologie</i>
<i>Franciscus Linke</i>	<i>Franciscus Linke</i>
<i>S. S. Praelatus domes</i>	<i>Nejsvětější představený</i>
<i>Vicarius generalis epp Brun</i>	<i>Generální vikář Brna</i>
<i>Pro patre prepositus</i>	<i>na otce představeného</i>
<i>Inf eccl. colleg. nic.</i>	<i>infulovaného kostela kolegiátního mikulovského</i>
<i>Eiusque capituli etc. etc.</i>	<i>jejich kapituly atd. atd.</i>
<i>Rssmus et illmus</i>	<i>Veledůstojný a nejjasnější</i>
<i>Dr.Emanuel E Comitibus</i>	<i>Dr. Emanuel E přicházející</i>
<i>Waldstein-Wartenberg</i>	<i>z Waldstein-Wartenberského</i>
<i>Colleg.Eccl. Nicolsburg</i>	<i>kolegiátního kostela mikulovský</i>
<i>praepositus kapitaris</i>	<i>Představený kapituly</i>
<i>inful. archipresbyter</i>	<i>Infulovaný arcikněz</i>
<i>Nicolsburgensis</i>	<i>Mikulovský</i>
<i>MDCCCLXXVI-MCMXXXIII</i>	<i>1876 - 1933</i>

Nápis na hrobě F. Linkeho je již velmi špatně čitelný. Znak nad textem téměř nejde vidět, skládá se z kříže, berly a pravděpodobně mitry. Tomu by nasvědčoval text, který uvádí, že byl tento duchovní infulovaný, tzn. byl oprávněn nosit mitru a berli.

Náhrobek Dr. Emanuela Waldstein-Wartenberga má jako jediný na celém hřbitově životní data zapsaná římskými čísly. Nad textem je vyryt rodový erb. Význam písmena *E* za křestním jménem tohoto duchovního nelze s přesností určit, pravděpodobně jde o zkratku slova *episcopus* (= biskup).

V centru hřbitova se nachází společný pomník mikulovských prelátů a kanovníků. Místo svého odpočinku zde našli: *adjut Jaroslav Souček, člen řádu sv. Františka; Cyril Dlouhý, děkan kolegiátní kapituly; Th.Dr. František Josef Drábek, probošt kolegiátní kapituly; Alfred Macek, kanovník kolegiátní kapituly; Vojtěch Samec, kanovník kolegiátní kapituly; Josef Dvořák, kanovník kolegiátní kapituly v Mikulově; Mons. ThDr. Vladimír Nováček, apoštolský protonotář a probošt v Mikulově a Rev. dom. Stanislav Krátký, biskup*

skryté církve a XXV. probošt v Mikulově. Pomník je tvořen centrálním kamenem s nápisem *Praelati et canonici* zakončeným kamenným křížem a osmi menšími bílými deskami, na kterých jsou jména zesnulých. (Viz obr. 39 a 40)

3.6. Symbolika na mikulovských náhrobcích

Dřívější hřbitovy byly pevně spjaty s církví, což je dodnes patrné z umístění kostelů, kaplí a velkých křížů v prostorách hřbitova. Ještě v 19. století byly i hroby běžně označovány křesťanskými symboly – dřevěnými, kovovými a kamennými kříži anebo kalichy na protestantských náhrobcích, v průběhu 20. století tyto podoby hřbitova mizí a křesťanská symbolika ustupuje do pozadí. (Nešporová 2013, s. 237)

Tento trend lze vidět i na mikulovském hřbitově. Nejstarší

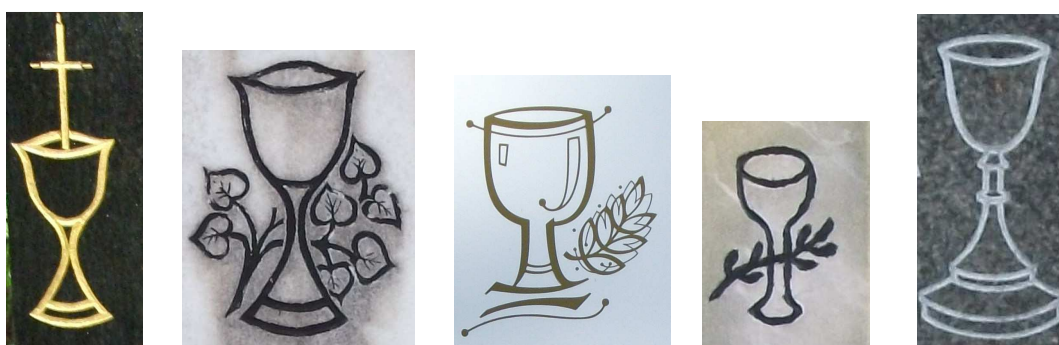
Obr. 15. Jeden z nemnoha novějších náhrobků s kamenným křížem. Ačkoliv nejstarší zesnulý zemřel v 50. letech, pomník byl zhotoven nejdříve až koncem 80. let, kdy zemřel další z členů rodiny. Dřívější vznik pomníku lze vyloučit díky reklamě kamenictví v levém dolním rohu, které se tvorbou pomníků zabývá teprve od roku 1984. Na tuto dobu neobvyklý tvar náhrobku mohl být inspirován předešlým náhrobkem rodiny.

německé náhrobky jsou často opatřeny velkým kamenným křížem, u mladších náhrobků to je zcela ojedinělé. Hmotné symboly křížů se přesunuly na samotné náhrobní desky, kam jsou tesány vedle jmen pozůstalých. Na mikulovském hřbitově stojí 17 pomníků s kamenným křížem, kříž tesaný na náhrobním kameni lze vidět na 270 hrobech¹⁶, 30 náhrobků je zdobeno symbolem protestantského kalichu.

¹⁶ Počet samostatných křížů a křížů s Ježíšem Kristem. Kříže tesané společně s jiným symbolem jsou uvedeny zvlášť.

Obr. 16. Různé podoby křížů na mikulovských náhrobcích.

Obr. 17. Podoby kalichů na mikulovských náhrobcích.

Obr. 18. Některé z podob Kristovy hlavy.

Některé starší hroby, německé i české, jsou zdobeny sériovou plastikou Kristovy hlavy (19 hrobů), Krista na kříži (13 hrobů) nebo plastikou Panny Marie (7 hrobů).

Jeden dětský náhrobek je opatřen malou plastikou hlavy a křídel anděla. Několik hrobů je zdobeno malými soškami Panny Marie a andělů, položenými před náhrobním kamenem, nebo soškami andělů sedících na náhrobním kameni. Jeden náhrobek je zdoben leptaným obrázkem modlícího se Ježíše, dva hroby zdobí modlící se ruce. (Viz obr. 41)

Obr. 19. Plastiky Panny Marie.

Vedle křesťanských symbolů jsou současné hroby zdobeny především sekulárními motivy. Nejčastějším je stonk s listy. Stonk bývá zobrazen s různými typy listů a jejich střídavým nebo vstřícným uspořádáním, proto nelze tvrdit, že jde na všech hrobech o stejnou rostlinu. Lze však předpokládat, že v některých případech může jít o listy smuteční palmy nebo myrty. Hrobů s tímto symbolem je na hřbitově v Mikulově 322.

Na některých hrobech lze vidět tyto symboly společně. Kříž se stonkem listu je vytesán na 75 mikulovských náhrobcích.

Obr. 20. Typy listů na mikulovských náhrobcích.

Oblíbeným znakem je i růže. Tu lze vidět na 91 hrobech. V různých tvarech je buď vytesána na náhrobek, anebo připevněna na náhrobní desce v plastické podobě. Na 11 hrobech lze vidět rovněž růži na kříži.

Obr. 21. Různé podoby růží na mikulovských náhrobcích.

Neobvyklým znakem, jednoznačně spjatým s jižní Moravou, je znak hroznu. Na 4 náhrobcích lze vidět střepec vinné révy a na 3 náhrobcích je vytesán střepec vinné révy na kříži.¹⁷ Hrozen může kromě lásky k jižní Moravě symbolizovat také zálibu nebo povolání zesnulého. Tento jev je typický spíše na židovských hřbitovech. Tamní symboly na náhrobcích mluví o jménu, původu, povolání nebo povaze zesnulých. Pro současné klasické náhrobky to ale běžné není.

Obr. 22. Střepec hroznu na náhrobku.

Obr. 24. Rostliny na mikulovských náhrobích.

Z přírodní tematiky lze dále na mikulovských náhrobcích vidět několik jiných druhů květin, stonky obilnin, stromy (smuteční vrbu i jiné) a ptáky. Ti jsou buď vytesáni přímo na náhrobku, anebo jsou ztvárněni plasticky. Z ostatních symbolů to pak jsou

otevřené knihy, miska s ohněm, lyra, kytara a harmonika, která je stejně jako otevřené knihy vytesána z kamene v reálné velikosti, nikoliv jako obrázek na náhrobku. Tyto jmenované symboly se vyskytují většinou pouze na jednom, anebo nejvíce na 3 náhrobcích. (Viz obr. 42, 43 a 38)

Obr. 23. Symboly ptáků.

Na čtyřech hrobech je možné vidět celé obrazy ryté nebo leptané do kamene. Motivem všech je krajina se zapadajícím sluncem. (Viz obr. 44 a 36)

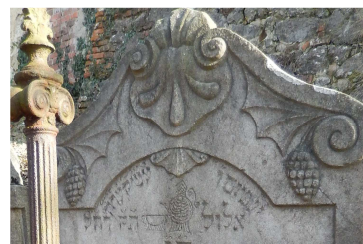
Na dvou náhrobcích lze také vidět hexagram, tedy Davidovu hvězdu, která již několik století symbolizuje judaismus. Hroby jsou zdobeny kamínky, jak je to

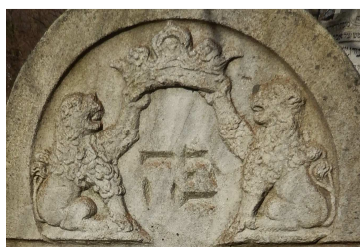
Obr. 25. Lyra a miska s ohněm.

¹⁷ V biblickém jazykovém úzu symbolizuje vinná réva požehnání i kletbu. (Heinz-Mohr 1999, s. 294) V křesťanské ikonografii symbolizuje také oběť, na základě souvislosti mezi vínem a krví. Tak je užíván v křesťanské ikonografii: Kristus je zobrazován klečící pod vinným lisem, jehož kád' má zachytit jeho krev. (Cooperová 1999, s. 56)

u židovských hrobů běžné. Návštěvníka hřbitova mohou tyto hroby překvapit vzhledem k faktu, že židovský hřbitov se nachází hned v sousedství, na něm se však už mnoho let nepohřbívá. Kromě hexagramu nemají tyto dva hroby další znaky. (Viz obr. 45) Mikulovský židovský hřbitov je co do symboliky mnohem pestřejší. Návštěvník hřbitova si na náhrobcích může všimnout například desek Desatera s desaterem přikázání, které na hoře Sinaj předal Bůh Mojžíšovi. Začaly se objevovat na rituálních předmětech a náhrobcích jako symbol Tóry a smlouvy s Bohem a staly se jedním ze symbolů židovského náboženství; dále je možné vidět koruny rozmanitého vzhledu. Koruna symbolizuje korunu Tóry a učenost člověka. Na několika hrobech jsou Kohenské ruce značící příslušnost k rodu kněží, kteří žehnali národu. Odvozují se od nich jména Kohn, Cohen a Katz. Symbol má podobu vztažených rukou, které vytváří hebrejské písmeno šin, počáteční znak Božího jména Šadaž. Levitské soupravy, tedy konvice a umyvadla, na náhrobcích symbolizují levity, nositele příjmení Levi nebo Segal. Ti ve starověku pomáhali kněžím při rituálním omývání rukou. Častým znakem je lev, který je v židovské tradici chápán jako silné zvíře. V Bibli je lev spojován s Jákobovým synem Judou a celým jeho kmenem. Objevuje se u jmen Juda (Jehuda), Arje či Lejb. (Veselská, Vrbková 2004, s. 42–43) Na některých hrobech je možné vidět motiv hroznu, avšak narozdíl od hroznů na současném hřbitově nejsou tyto spojeny s láskou k vínu a jižní Moravě. Vinný hrozen na židovských hrobech symbolizuje království Boha, Izrael a dvanáct kmenů a v obecnějším pojetí je symbolem samostatnosti Izraele. (Gottlieb 1997, s. 12) Dále lze na hřbitově vidět také motivy květů, dvojici jelenů, smuteční vrbu, věnce, srdce a pokladničku Chevry kadiši. (Viz obr. 46 a 47)

Obr. 26. Hrozen na židovském náhrobku.

Obr. 27. Symbolika židovských náhrobků. Lvi držící korunu, levitská souprava, jeleni.

Jeden náhrobek nese kromě nápisu *Rodina Dudova* písmena L, Ž, D zapsaná hlaholicí. Může jít o iniciály křesťích jmen zesnulých. Další náhrobek je zdoben symbolem obráceného vidlicového kříže.

Obr. 28. Náhrobky s netypickou symbolikou.

3.7. Analýza nonverbálních prostředků

Na náhrobcích si všímáme také nonverbálních sdělení. Těmi nejvýraznějšími jsou fotografie. Tvoří běžnou součást výzdoby hrobu, ale nikoliv bezpodmínečnou. Mnoho hrobů je bez fotografie. Rovněž není nezvyklé, že je na náhrobku méně fotografií než jmen členů rodiny. Fotografií lze vidět už na německy psaném náhrobku Andrease Thurnera. Lze z nich vysledovat dobové trendy, jako jsou například tvary knírků. Andreas Thurner nebo Jakub

Obr. 29. Tvary knírků na fotografiích.

Kopiště, oba narození před rokem 1900, mají širší a delší knír. A. Thurner zemřel v roce 1930, J. Kopiště až v roce 1973, ale fotografie na náhrobku je na první pohled focena mnohem dříve a muži na ní zcela jistě není 76 let. Fotografie, na nichž je zesnulý očividně mladší, než oznamují jeho životní data, nejsou na hřbitově výjimkou. Nejzvláštnějším je náhrobek Františky Bayerlové (*1893 – †1956) a Aloise Bayerla (*1886 – †1971), který v nápisu sděluje *Spi sladce drahá manželko!*, na jedné z fotografií je však malá dívka. Můžeme se pouze domnívat, zda jde o omyl, anebo pozůstalí neměli jinou fotografii zesnulé než z jejího dětství. Na 20 fotografiích lze vidět kratší úzký knír. Ten mají na svých podobiznách muži narození před rokem 1925 (nejčastěji okolo roku 1900) a zesnulí

převážně v 60.–70. letech. Na 6 fotografiích jsou muži vyfoceni v uniformě. U žen můžeme pozorovat fotografie, na kterých jsou zvěčněny s šátkem na hlavě. Takových fotografií je na hřbitově 53, jde o ženy narozené okolo roku 1900, nejpozději v roce 1922. Některé z těchto žen zemřely až v 90. letech, či dokonce po roce 2000, opět se však nabízí otázka, v kolika letech daných žen byla fotografie pořízena.

Jako nezvyklé lze hodnotit užití barevných fotografií. Lze je vidět pouze na 20 hrobech, z nichž dva pocházejí z 90. let, ostatní vznikly až po roce 2000. Portréty na hrobech většinou nezobrazují celé tělo, ale pouze tvář a ramena. Na některých hrobech lze ale vidět i méně formální fotografie, například manžele sedící na lavičce, muže, který hraje na housle, muže hrajícího na kytaru nebo skupinu tří lidí stojících vedle sebe. Někteří manželé mají na hrobech společný portrét, dokonce i v případech, kdy jeden z dvojice stále žije. (Viz obr. 42) Místo fotografií se na nejnovějších

Obr. 30. Neformální fotografie na náhrobcích.

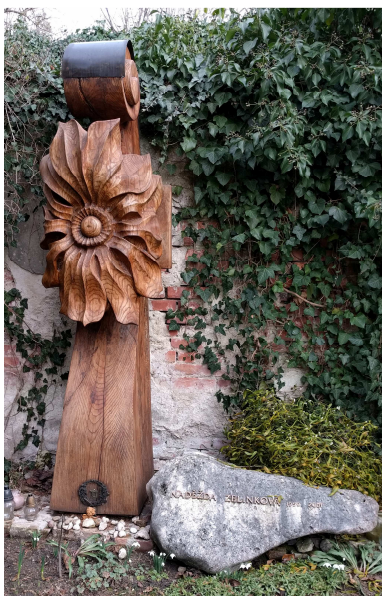
náhrobcích objevují také portréty vytesané nebo vyleptané přímo do kamene.

Zajímavým jevem je tesání jména prvního zesnulého na pravou stranu náhrobku. Chceme-li číst jména zesnulých postupně podle data jejich úmrtí, je u takového náhrobku nutné postupovat neobvykle zprava doleva.

Necelá čtyřicítka hrobů má před náhrobkem umístěnu jednu nebo více urn. Nápisů na urnách většinou kopírují informace z náhrobků, jiné jsou bez nápisu. V některých případech je vystavení urny také řešením chybějícího místa na náhrobním kameni, na který již není možné vytesat další jméno zesnulého. Jiná, již zmiňovaná, řešení v podobě menších náhrobních desek na podstavci či v zahrádce hrobu jsou mnohem častější. Tyto další malé náhrobky jsou mnohdy z jiných druhů kamene a je na nich použita různá barva písma. V Mikulově lze vidět také hrob, který je tvořen pouze urnami bez náhrobního kamene. (Viz obr. 48)

Velmi neobvyklé je uvádět na hrob jméno toho, kdo jej nechal zhotovit. Na mikulovském hřbitově lze na jednom z hrobů vidět menší tabulku opřenu o podstavec náhrobku, na které stojí: *Od syna Milana a vnoučat*. Tento náhrobek byl zhotoven v roce 2000. Na náhrobku z roku 1950 je v pravém dolním rohu malým písmem napsáno *Rodina Verbergerova*. Zde může nápis pouze označovat, ke které rodině zesnulý patří, ale i sdělovat, kdo nechal náhrobek zhotovit.

V dřívějších dobách bylo zvykem hroby opatřovat dřevěným křížem. Patrně z důvodu menší odolnosti tohoto materiálu vůči přírodním podmínkám se dnes na hrobech používá minimálně. V Mikulově lze vidět dva hroby tvořené pouze dřevěným křížem, na nichž je na tabulce či přímo na kříži napsáno jméno zesnulého, a jeden hrob s dřevěným křížem umístěným vedle kamenného náhrobku. Na jednom z hrobů jsou dřevěné kříže dva vedle sebe. Některé z křížů jsou chráněny malou stříškou. Kromě nich se na hřbitově nachází ještě dva dřevěné pomníky – z 40. let a z roku 2001. Na mladším z nich je jméno zesnulé ztvárněno kovovými písmeny na neopracovaném kameni vedle dřevěného pomníku.

Obr. 31. Dřevěné pomníky.

Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat nápisy na náhrobních kamenech na hřbitově v Mikulově. Sběr fotografií proběhl v roce 2014. Podle nich pak byla data z náhrobků zpracována a analyzována.

Srovnali jsme nápisy na česky psaných a starších německy psaných náhrobcích. Z německých hrobů se lze dozvědět více informací o zesnulém než z hrobů českých, běžně je na nich psáno, jaké povolání člověk zastával, zatímco na českých náhrobcích jsou takové informace spíše ojedinělé.

Vzpomínkové nápisy jsme seřadili podle četnosti a témat. Zjistili jsme, že nejběžnější nápisy jsou krátká hesla, jako např. *Vzpomínáme, S láskou vzpomínáme*, která se na náhrobky píšou po celou dobu existence hřbitova. Nápisy delšího charakteru se vyskytují nejčastěji na náhrobcích vzniklých v 70. letech. Na hrobech lze vidět citáty básníků jako jsou Jiří Wolker, František Hrubín, Jaroslav Vrchlický a další, odkazy k Bibli, reminiscence dobově oblíbených textů, nápisy zdůrazňující poctivou práci, z nichž některé mohou být dobově zatíženy, dále nápisy s motivy odchodu blízkého člověka, lítosti nad krutým osudem, přijetí smrti a vyrovnání se se ztrátou, víry ve shledání na onom světě a poděkování zesnulému za lásku a péči. Specifické jsou nápisy na dětských náhrobcích využitím množství zdvořilých slov.

Popsali jsme také jazykové chyby, které jsou na mnohých náhrobcích vytesány. Odchytky od kodifikace se projevují především v užívání, resp. neužívání interpunkčních znaků, ale rovněž diakritických znaků. Ty mohou být kromě neznalostí či nepozorností zadavatelů a/nebo kameníka způsobeny také snahou o ušetření místa na náhrobní desce či peněz za rytí a barvení znaků. Jazykové chyby lze nalézt také v tvarosloví (nejčastěji v nápisech typu *Vzpomínka na rodiče Janásovi*) a ve shodě přísudku s podmětem.

Zabývali jsme se též příjmeními a rodnými jmény na německy a česky tesaných náhrobcích. Zjistili jsme, že mnohá příjmení na německých hrobech jsou původem česká, ale graficky přizpůsobená němčině. Naopak na česky psaných náhrobcích lze vidět mnoho německých příjmení, což však není v České republice a v pohraničních oblastech zvlášť nikterak neobvyklé. Dále jsme zjistili, že nejčastější rodná jména z mikulovských náhrobků dostávali jejich nositelé především v prvních 30 letech 20. století. U mužských jmen je to ještě o 10–20 let déle. Tomu odpovídá i mnohem větší pestrost ženských jmen na mikulovských náhrobcích, jejichž oblíbenost se častěji měnila a podléhala módě.

Práci jsme doplnili i o poznatky z analýzy nonverbálních prostředků a náhrobní symboliky mikulovských náhrobků.

Literatura

BENEŠ, Josef. *O českých příjmeních*. Vydání 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.

BRICHTOVÁ, Dobromila, Robert ŠIMŮNEK, Václav HORTVÍK, et al. *Mikulov*. Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 2012. ISBN 978-80-7286-198-9.

COOPER, J. C. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Z anglického originálu An Illustrated Encyclopedia of Traditional Symbols přeložil Allan PLZÁK. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0761-8.

FEIN, Susanna Greer. Life and Death, Reader and Page: Mirrors of Mortality in English Manuscripts. *Mosaic*. 2012, 35(1), 69-94.

GOTTLIEB, Freema. *Symboly židovského života: Mystický výklad náhrobních reliéfů*. Přeložil Slavoš KADEČKA. Praha: Tvorba, 1997. ISBN 80-85386-81-X.

GREPL, Miroslav, Petr KARLÍK, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-980-5.

HÁJKOVÁ, Eva, Naděžda KVÍTKOVÁ, Blanka MICHALOVÁ, Olga PALKOSKOVÁ a Martina ŠMEJKALOVÁ. *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-7290-185-0.

HEINZ-MOHR, Gerd. *Lexion symbolů. Obrazy a znaky křesťanského umění*. Z německého originálu Lexikon der Symbole přeložila Eva URBÁNKOVÁ. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 1999. ISBN 80-7207-300-1.

JANDOVSKÁ, Miroslava. *Upravujeme hroby*. Vyd. 1. Praha: Brázda, 2002. ISBN 80-209-0308-9.

KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Mikulova*. 1. vyd. Mikulov: Regionální muzeum v Mikulově, 1994. ISBN 80-85088-09-6.

KLUGE, Friedrich a Elmar SEEBOLD. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 24., durgesehene und erw. Aufl. Berlin: Gruyter, 2002. ISBN 3-11-017473-1.

KNAPPOVÁ, Miloslava. *Jak se bude jmenovat ?*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Academia, 1985.

KNAPPOVÁ, Miloslava. *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. Liberec: TAX AZ KORT, 2002. ISBN 8023881736.

KOTÍK, Antonín. *Naše příjmení: studie*. Praha: Beaufort, 1894.

MOLDANOVÁ, Dobrava. *Naše příjmení*. Vyd. 2., upr. v roce 2004. Praha: Agentura Pankrác, 2004. ISBN 80-86781-03-8.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. K analýze tendencí vývoje rodinných obřadů na současné vesnici., Obřady spojené s úmrtím a pohřbem. *Český lid*. 1989, 76(3), 149-156.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-397-3.

NAVRÁTILOVÁ, Iveta. *Tu fui ego eris: Legenda O třech živých a třech mrtvých*. Brno, 2012. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Mgr. Lenka Svobodová, Ph.D.

NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-320-2.

NEZHODOVÁ, Soňa. *Židovský Mikulov*. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2006. ISBN 80-86488-28-4.

RICHTER, Václav. *Mikulov*. 1. vyd. Brno: Blok, 1971.

SÍGL, Miroslav. *Co víme o smrti*. Vyd. 1. Praha: Epoque, 2006. ISBN 80-87027-11-6.

SVOBODA, Jan. *Staročeská osobní jména a naše příjmení*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.

SVOBODA, Miroslav, Dobromila BRICHTOVÁ, Tomáš DVOŘÁK, et al. *Mikulov*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-262-7.

SVOBODA, Miroslav a Jiří SYNEK. Oprava pruského hřbitova v Mikulově v roce 2014. *Bellum 1866*. 2015, 1/2015, 78-100.

VESELSKÁ, Dana a Stanislava VRBKOVÁ. *Židé v Mikulově*. 1. vydání. Mikulov: Regionální muzeum v Mikulově, 2004. ISBN 80-85088-18-5.

Zákon č. 301/2000Sb. o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Sbírka zákonů*. 1. 7. 2001. ISSN 1802-8012.

Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině. 1. 4. 1964. ISSN 1801-8688.

Zákon č. 268/1949 Sb. o matrikách. In: *Sbírka zákonů*. 1. 1. 1950.

Internetové zdroje

Internetová jazyková příručka [online]. [cit. 2016-04-04]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>

MALAČKA, Ondřej. *Četnost příjmení nebo jména v České republice*. [online]. 2015 [cit. 2016-04-04]. Dostupné z: <http://www.kdejsme.cz/>

Přílohy

Obr. 32. Fotografie hrobů, na nichž jsou pohřbeni členové dvou rodin. Jméno druhé rodiny je zapsáno pouze příjmením, nikoliv v očekávaném tvaru rodina + příjmení.

Obr. 33. Hrob rodiny Hříbovy-Červenkovy se spojovníkem v příjmení. Podle řazení rodných jmen lze předpokládat, že nenesou všichni zesnulí příjmení Hříb-Červenka, ale pouze jedno z nich. Je-li tato domněnka správná, jména by měla být zapsána s pomlčkou, nikoliv se spojovníkem.

Obr. 34. Příklady hrobů, u nichž není zřejmé, které z příjmení zesnulí nesli.

Obr. 35. Řešením nedostatku místa na náhrobním kameni jsou další náhrobní desky na podstavci náhrobku či před náhrobkem a vystavené urny.

Obr. 36. Náhrobek na němž nejsou uvedena životní data a náhrobek, který si pravděpodobně nechala rodina zhotovit předčasně.

Obr. 37. Fotografie hrobů, které sdělují povolání zesnulého. Hrob Buřitů je zdoben obrazem krajiny. Hrob Gruberů je zdoben hlavou Krista, nápis nese několik jazykových chyb.

Obr. 38. Náhrobek složený z několika druhů kamene.

Obr. 39. Nápis na náhrobku s jazykovými chybami. Hrob je zdoben symbolem kytary a soškami andělů. Zesnulý je vyfocen při hře na kytaru.

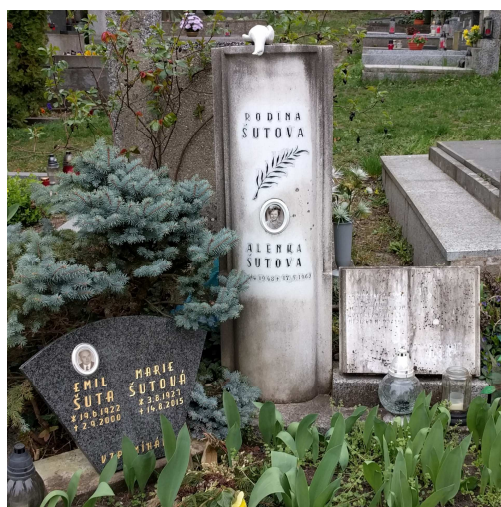
Obr. 40. Hroby mikulovských duchovních s německým a latinským textem.

Obr. 41. Hroby mikulovských duchovních.

Obr. 42. Hrob s obrázkem modlíícího se Krista a hrdličkami. Vpravo modlíící se ruce.

Obr. 43. Symbolika na náhrobcích. Na fotce vlevo mrtvý pták, stonek listu a otevřená kniha; na fotce vpravo ptáci a harmonika. Hrob je zdoben soškami andělů a pravděpodobně oblíbeným hrnkem zesnulého. Před náhrobkem stojí láhev piva. Žena nemá na náhrobku uvedeno datum úmrtí, z čehož soudíme, že nezemřela. Na fotografii jsou však dva lidé.

Obr. 44. Stromy na mikulovských náhrobcích.

Obr. 45. Detaily hrobů zdobených obrazem krajiny.

Obr. 46. Hroby s Davidovou hvězdou zdobené kamínky.

Obr. 47. Symbolika židovských náhrobků. Desky Desatera a květinové vzory.

Obr. 48. Symbolika židovských náhrobků. Kohenské ruce, květiny, levitská souprava.

Obr. 49. Urnový hrob bez náhrobní desky.